

Neuroleptika = antipsychotika = „velké trankvilizéry“: léčiva k terapii,
resp. potlačování příznaků schizofrenních psychóz

Schizofrenie: příznaky

Pozitivní symptomy:

halucinace
bludy (např. pronásledování)
neuspořádané myšlení
poruchy vnímání
neadekvátní emoce

Negativní symptomy

otupělé emoce
anhedonie
nedostatek pocitů

Poznávání

nové učení
paměť

Příznaky týkající se nálady

ztráta motivace
stranění se společnosti
ponoření do sebe
demoralizace
sebevražda

Historická a alternativní terapie schizofrenie

- inzulinové koma
- elektokonvulze
- prefrontální lobotomie
  - Egas Moniz, 50 000 operací, 1935 Nobelova cena
  - pacienti klidnější, ale též neteční, apatičtí

► Prefrontal Lobotomy Procedure of Moniz and Lima

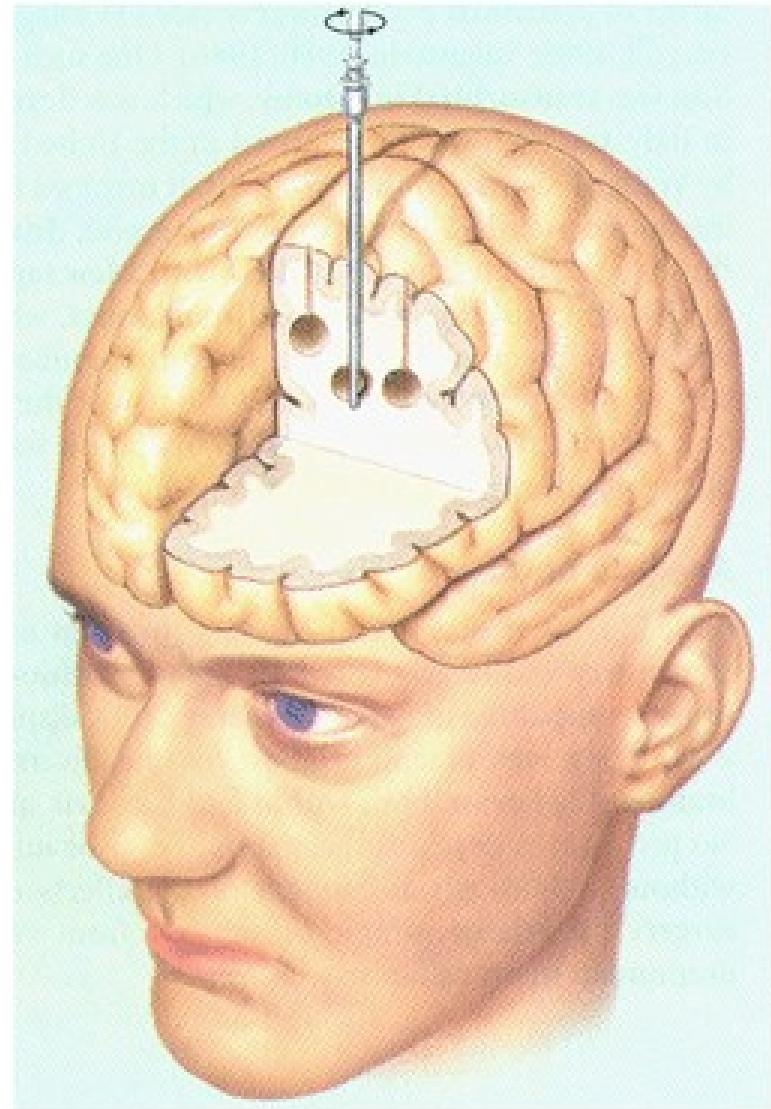
The Prefrontal Lobotomy Procedure of Moniz and Lima

The leucotome was inserted 6 times into the patient's brain with the cutting wire retracted.

After each insertion the cutting wire was extruded and the leucotome rotated to cut out a core of tissue.

Patofyziologie schizofrenie

Hypotéza

Farmakologický profil antipsychotik

Dříve Nadměrná dopaminerní aktivita

Antagonisté D₂-dopaminového receptoru

Dnes

Obnovený zájem o roli serotoninu (5-HT)

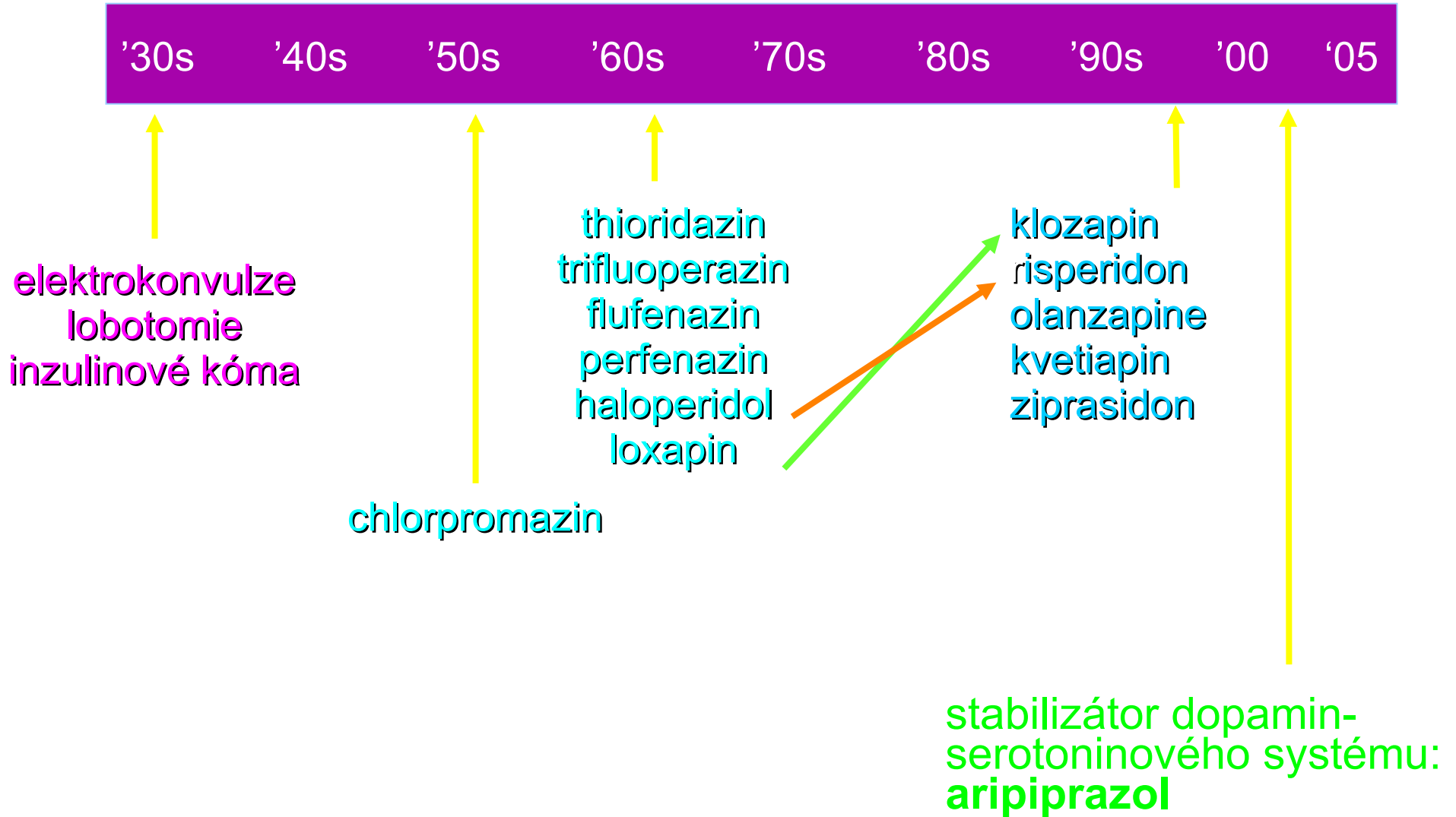
“Kombinovaní” 5-HT₂/D₂ antagonisté

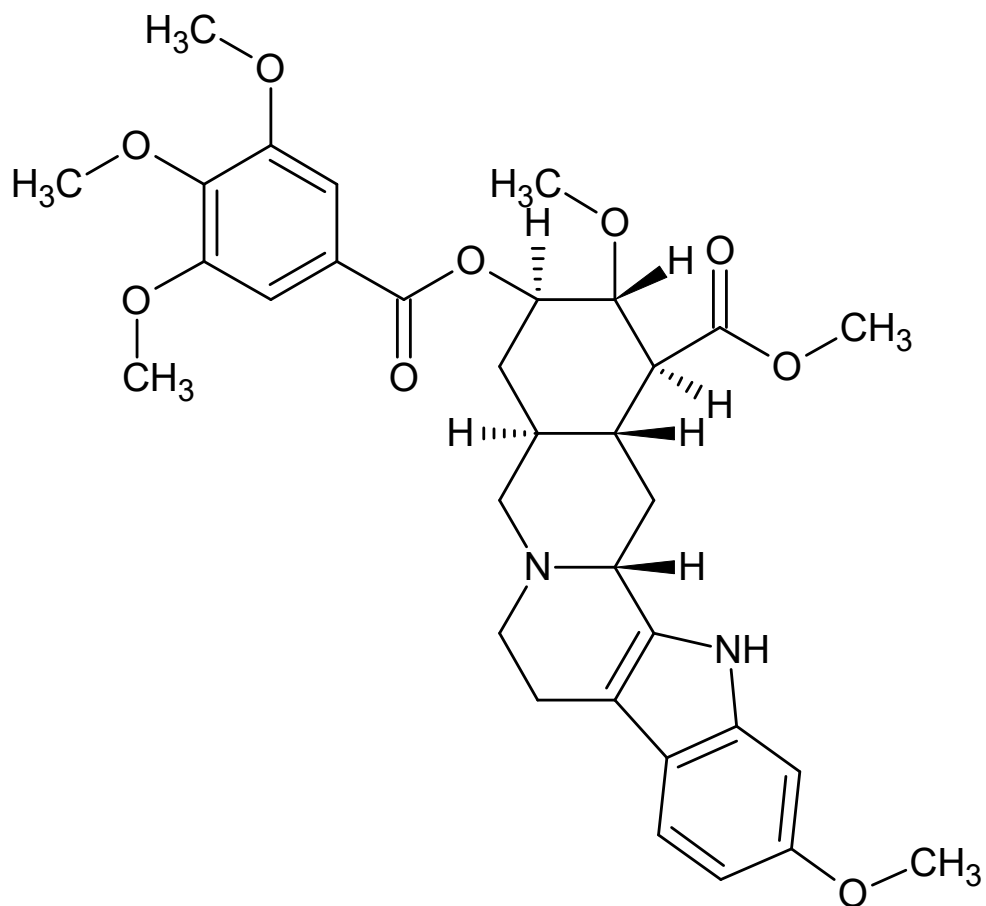
Budoucnost

Nerovnováha v kortikální komunikaci a integraci kůra-mesencefalón, zahrnující různé neurotransmitery

selektivnější antagonisté
smíšení agonisté/antagonisté
analoga neuropeptidů

Vývoj terapie psychóz

reserpin

- *Rauwolfia serpentina*
- inhibice vychytávání noradrenalinu do skladovacích vezikul ⇒ úbytek katecholaminů v centrálních i perif. zakončeních
- neuroleptikum
- antihypertenzivum
- vysoká toxicita

„Typická“ antipsychotika

Fenothiaziny s nerozvětveným postranním aminopropanovým řetězcem

R = H   **promazin**

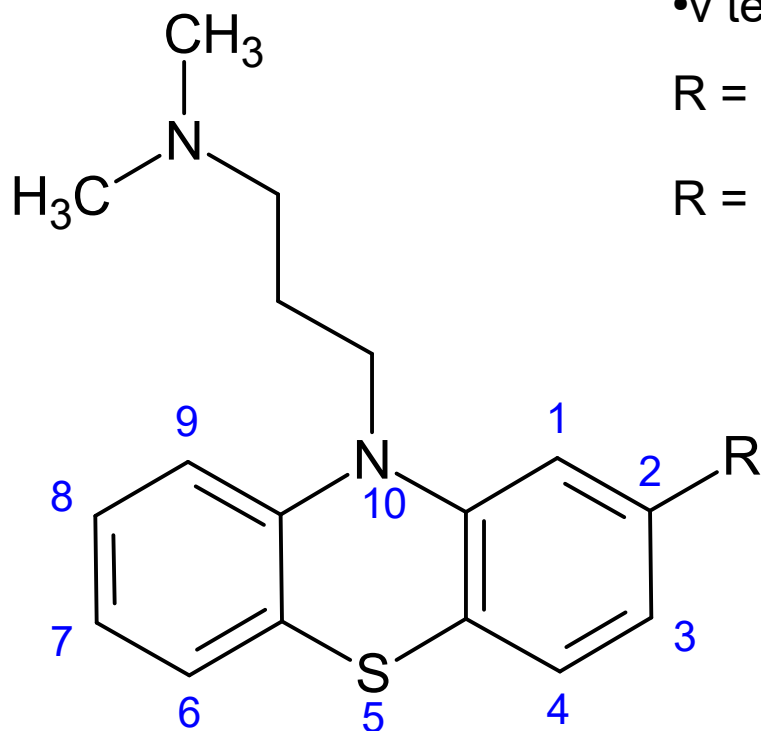
R = Cl   **chlorpromazin** Plegomazin®

• Henri Labroït, fr. voj. chirurg: vyvolává „umělou hibernaci“

• v terapii od r. 1953

R = CF₃   **triflupromazin**

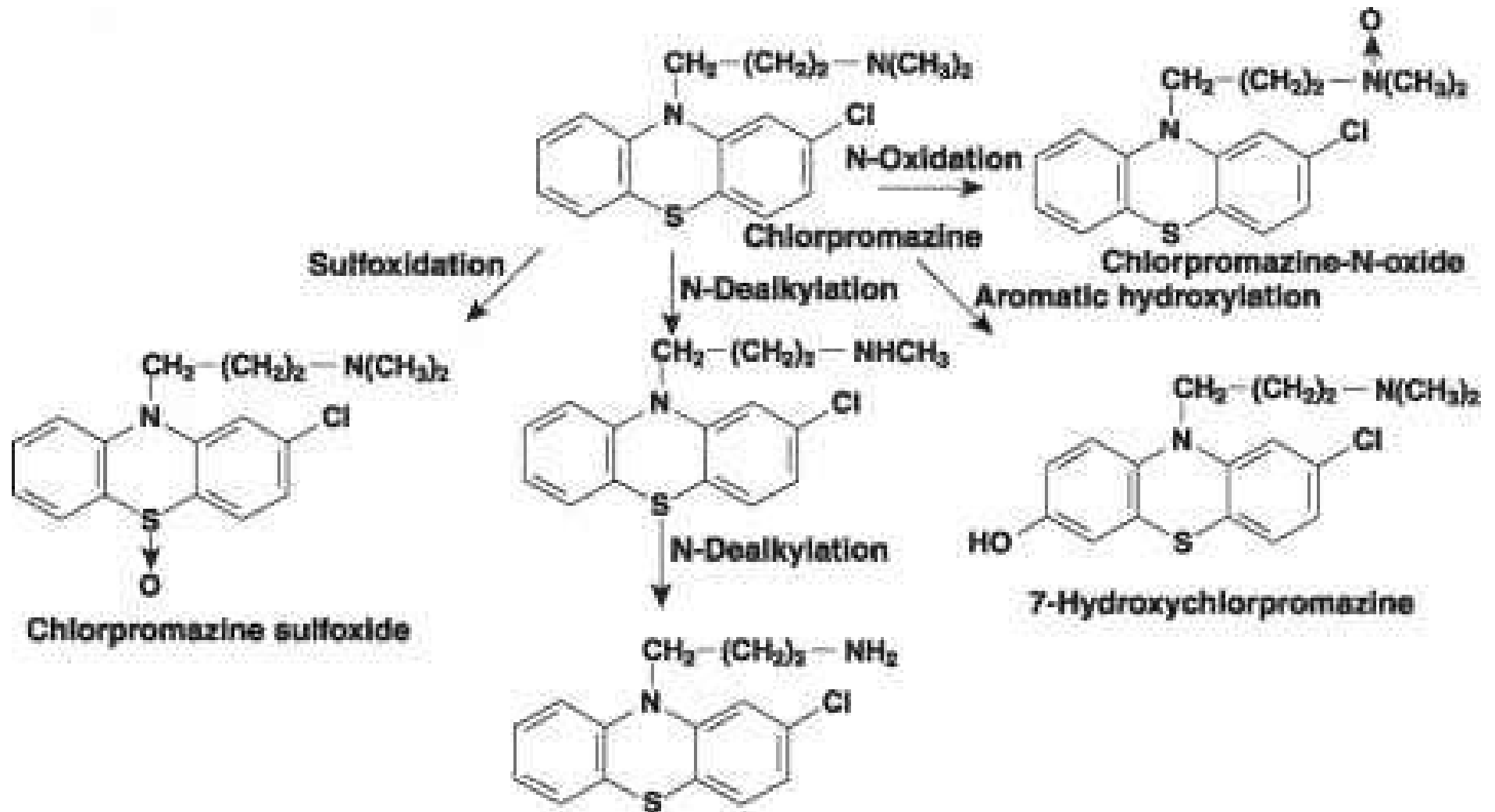
R = CH₃CO   **acepromazin**

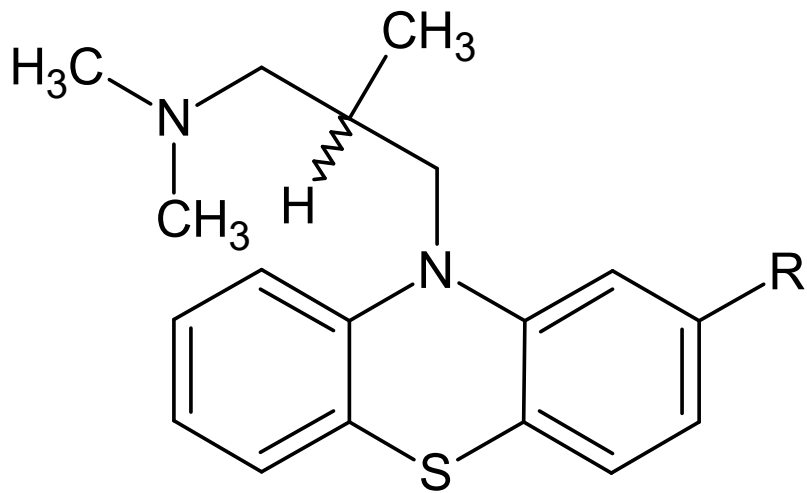
H. Labroït

Metabolismus chlorpromazinu

Fenothiaziny s rozvětveným postranním aminoalkanovým řetězcem

R = H

alimentazin

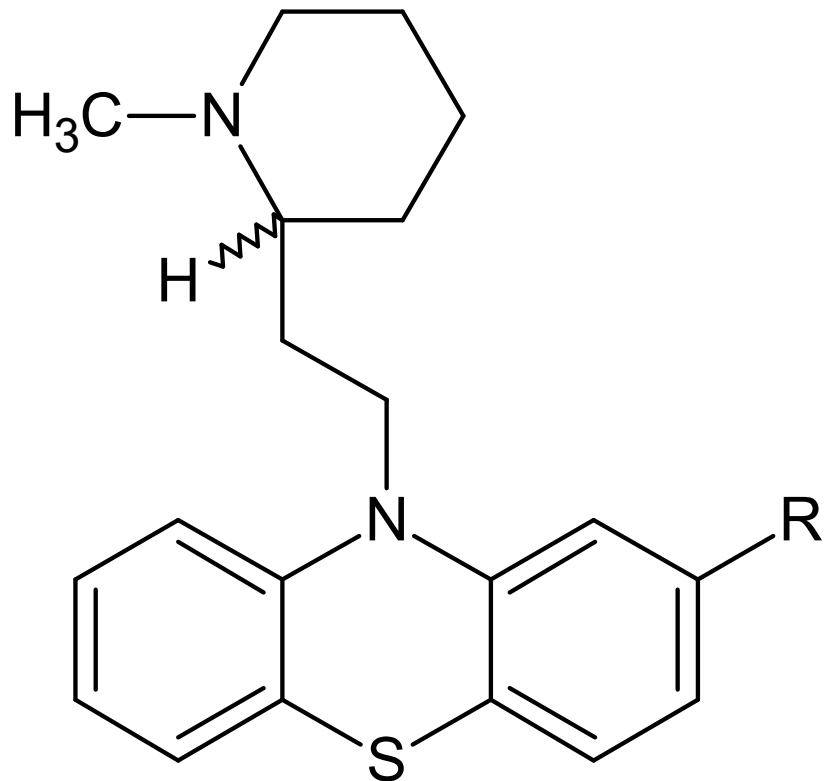
R = C≡N

cyamemazin

R = OCH₃; R-(-) **levomepromazin**

Tisercin®

Fenothiaziny s 2-(piperidin-2-yl)ethylovým postranním řetězcem

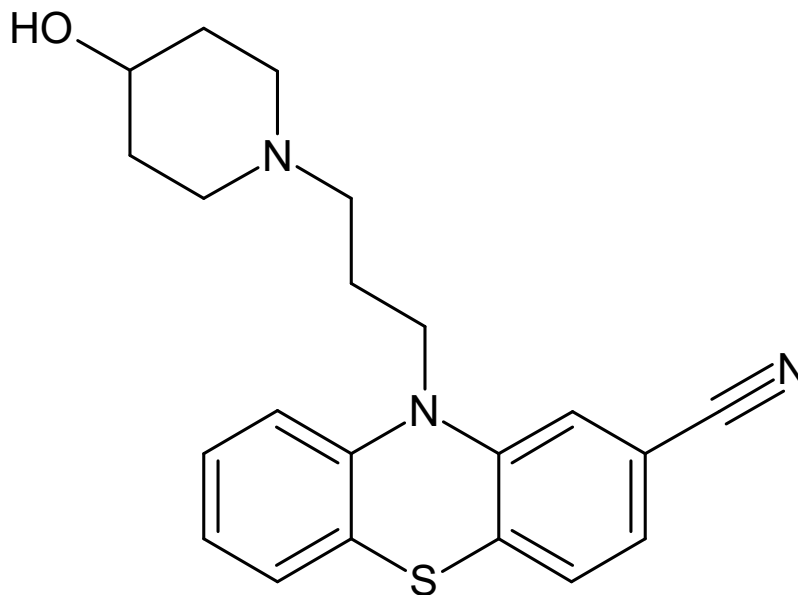

R = CH₃S   **thioridazin**

•též antimikrob. účinky: *Mycobacterium tuberculosis*, *Listeria monocytogenes*

R = CH₃SO   **mesoridazin**

Fenothiaziny s 3-(piperidin-1-yl)propylovým postranním řetězcem

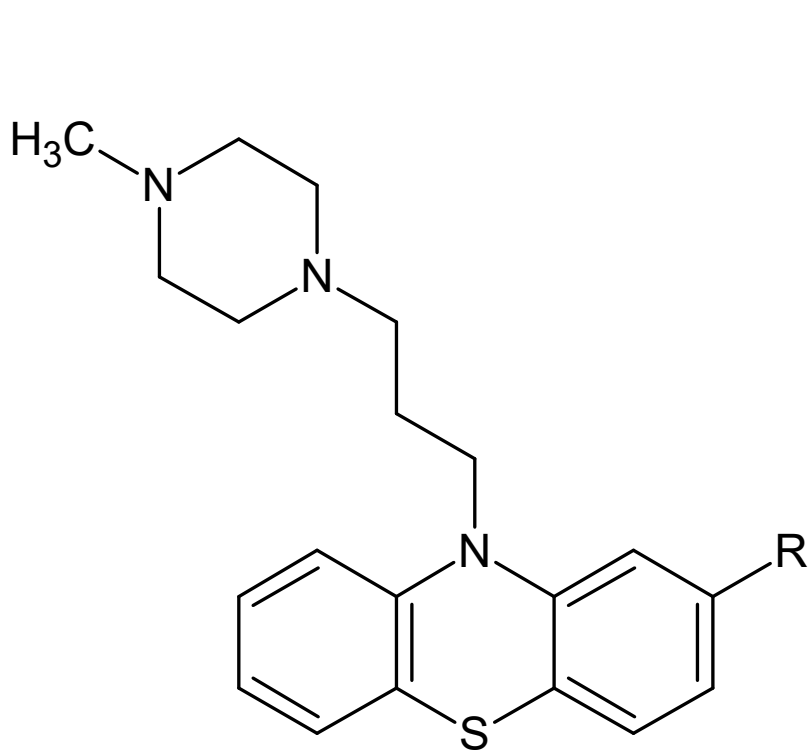

periciazin

syn. propericiazin

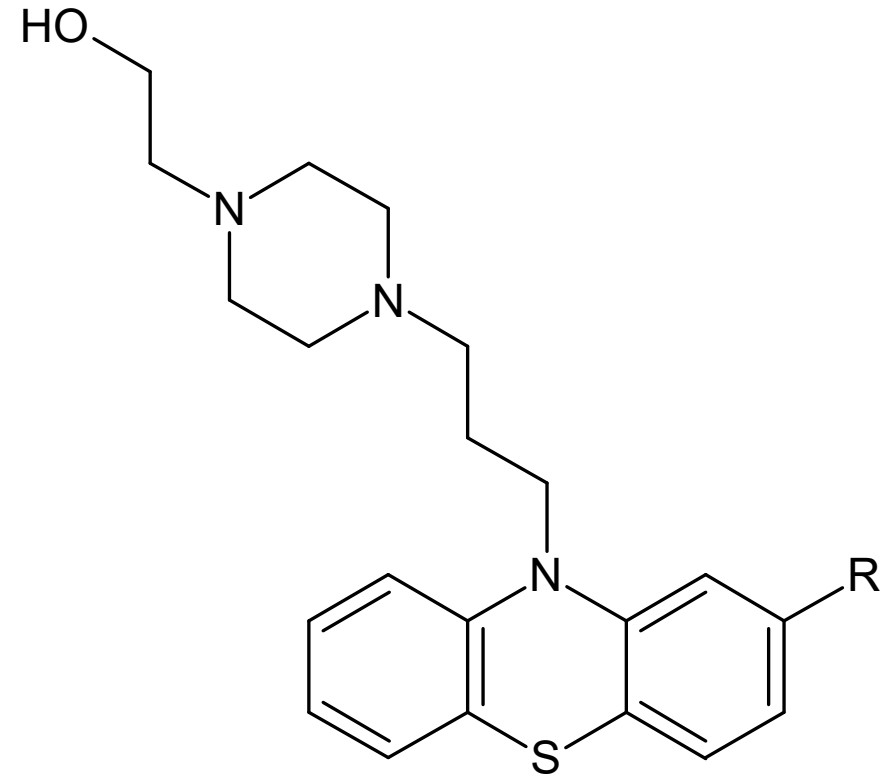
•NÚ: hypersenzitivita vizuálního vnímání

Perazinová řada: fenothiaziny s 3-(piperazin-1-yl)propylovým postranním řetězcem

R = H   **perazin**

R = CF₃   **trifluperazin**

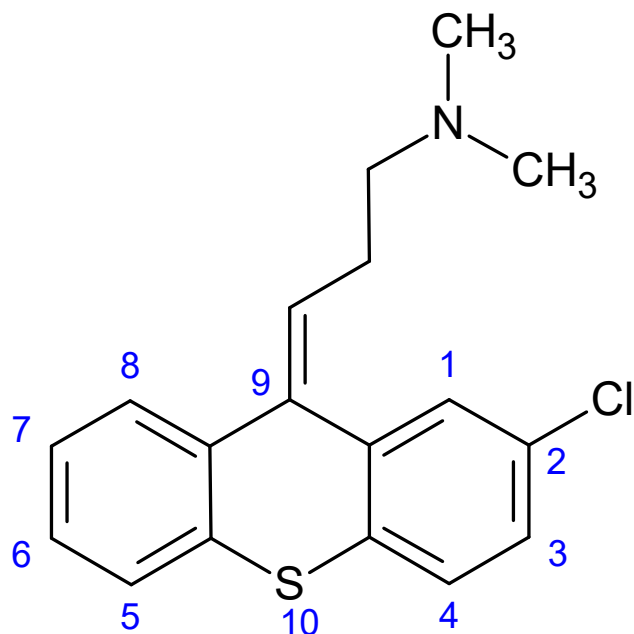

R = Cl   **perfenazin**

R = CF₃   **flufenazin**   Moditen Depot®

inj. sol.

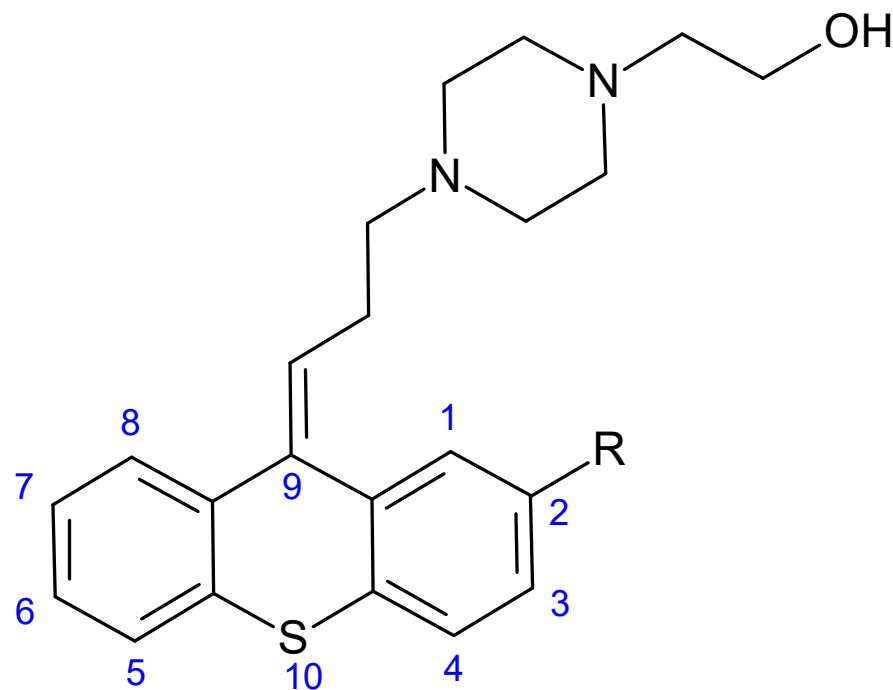
Thioxanthy: izosterní analoga fenothiazinů

chlorprothixen

•Z-izomer

Chlorprothixen Léčiva®

R = Cl

•směs *E/Z*: klopentixol

•Z-izomer: zuklopentixol Cisordinol®

R = CF₃ flupentixol Fluanxol®

•směs *E/Z*

Vztahy mezi strukturou a aktivitou (SAR) fenothiazinů a thioxanthenů

1. spojovací řetězec mezi N(10) a bazickým substituentem:

- optimální propyl; látky s butylem téměř neaktivní, ethyl $\Rightarrow$ antihistaminová aktivita
- jakýkoliv substituent v pol. 1 postranního alkyly snižuje aktivitu
- methyl nebo fenyl v pol. 2 aktivitu nesnižují, větší alifatické substituenty ano
- v pol. 3 je možno provést beze ztráty aktivity celou řadu substitucí; bazický N je často součástí kruhu

2. substituent v pol. 2

- nejvyšší efekt spojen s elektronakceptorovými lipofilními substituenty (-Cl, -CF₃, -CN), aktivita roste s lipofilitou a elektronakceptorovými vlastnostmi; elektrondor. subst. (-OCH₃, -SCH₃) aktivitu snižují

3. tricyklické jádro

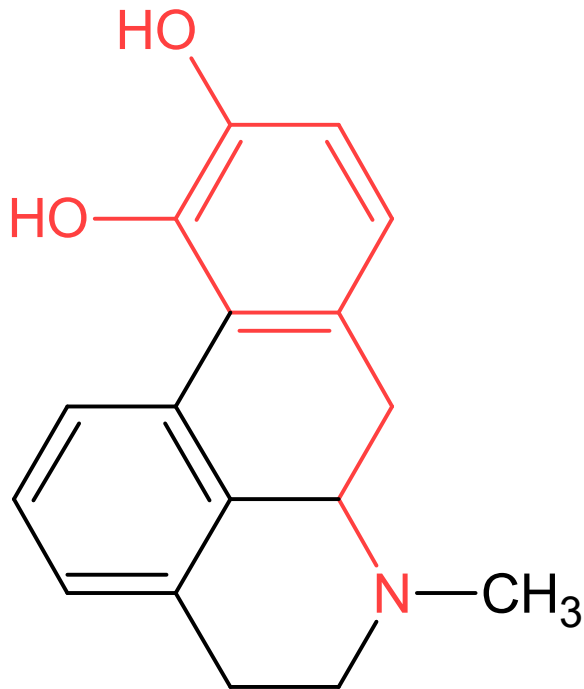
- disubstituce snižuje aktivitu, otevřením kruhu aktivita zcela mizí
- náhrada S za C, O, Se aj. snižuje aktivitu; náhrada N(10) snižuje aktivitu s výjimkou náhrady alkyliden substituovaným C ($\Rightarrow$ thioxantheny)
- při izosterní náhradě C(2) za N aktivita zachována ($\Rightarrow$ 2-azafenothiaziny)
- u thioxanthenů mají vyšší aktivitu látky se Z- uspořádáním na dvojně vazbě vycházející z C(9)

4. modifikace aminoskupiny postranního řetězce

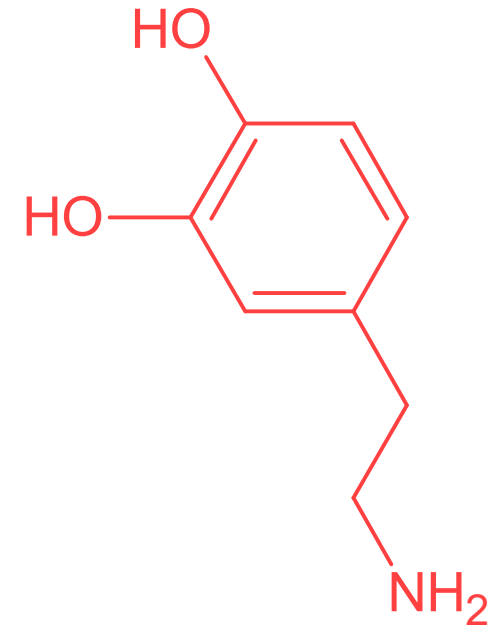
- nejvyšší aktivitu mají terciární aminy (pK_a 8-10)
- methyly na dusíku vedou k vyšší aktivitě než větší alkyly; receptor je dlouhý a úzký, což dokazuje tolerance fenylu v pol. 2 řetězce
- aminoskupina může být částí cyklu; k použitelným cyklickým substituentům patří pyrrolidin, piperidin a piperazin; látky s piperazinem jsou nejaktivnější

Mechanismus účinku tricyklických neuroleptik

- reverzibilní blokáda D_2 -subtypu dopaminového receptoru
- prokázána závislost mezi antagonismem neuroleptik vůči dopaminovému agonistovi apomorfinu (vytěsňování apomorfinu z receptoru) a akumulací dopaminu v mozku

apomorfin

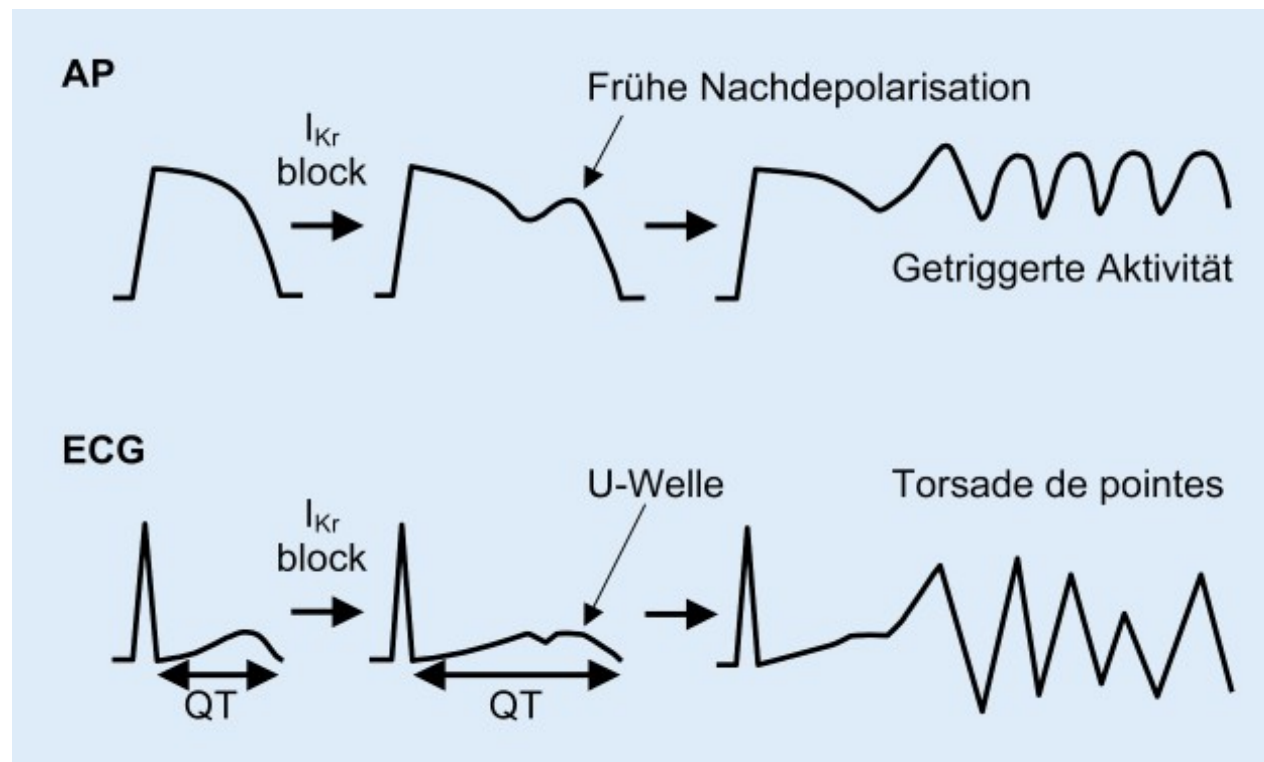

dopamin

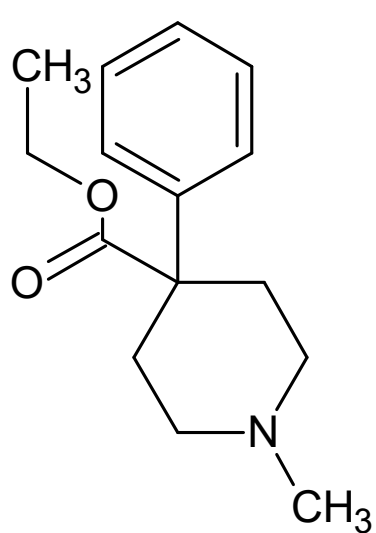
Nežádoucí účinky fenothiazinů a thioxanthenů

- Parkinsonský = extrapyramidový syndrom – způsoben rel. nadbytkem acetylcholinu v CNS oproti dopaminu
- kardiovaskulár: dysrytmie typu Torsade de pointes (TdP; dosl. „svazek špiček“) - **prodloužení QT-intervalu** na EKG v důsledku blokády K^+ -kanálů – může vést k zástavě srdce a náhlé smrti (nejvíce thioridazin)
- „zesílené“ vidění (světla a barvy intenzivnější, předměty větší)

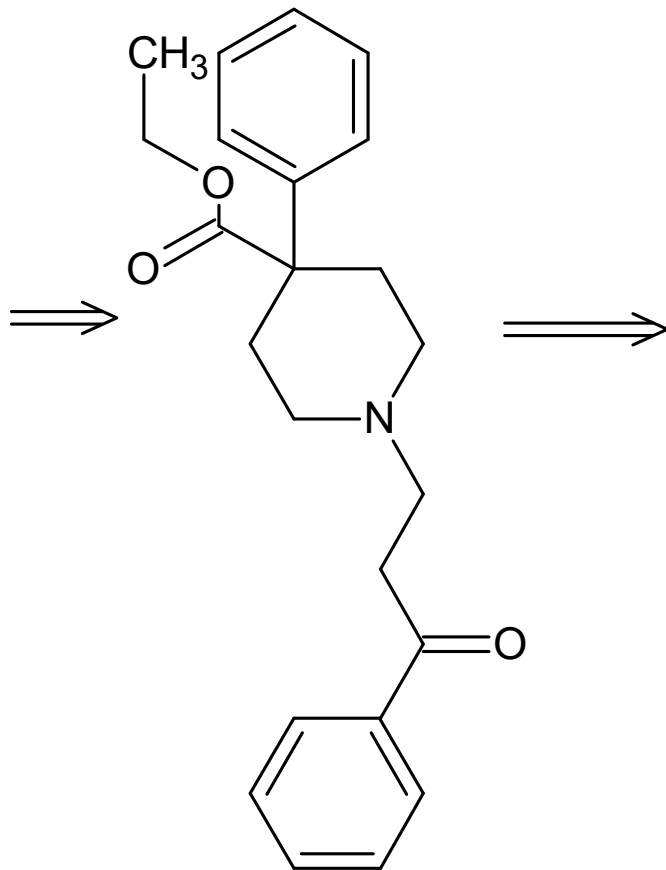

„Typická“ neuroleptika: butyrofenony a difenylbutylpiperidiny

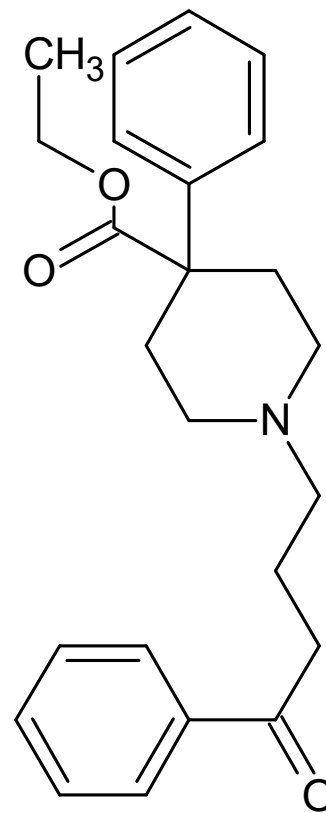
Vznik butyrofenonů

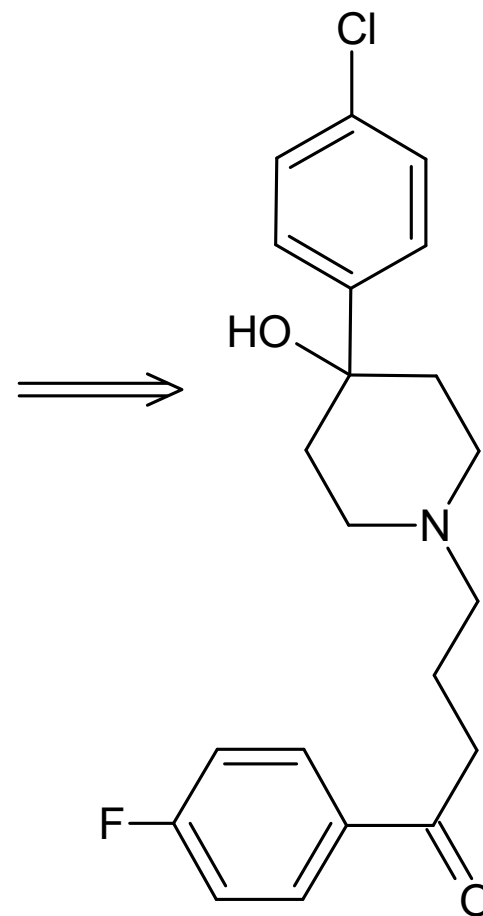
pethidin
analgetikum-anodynum

propiofenonový analog
pethidinu
•analgeticky 200x
účinnější

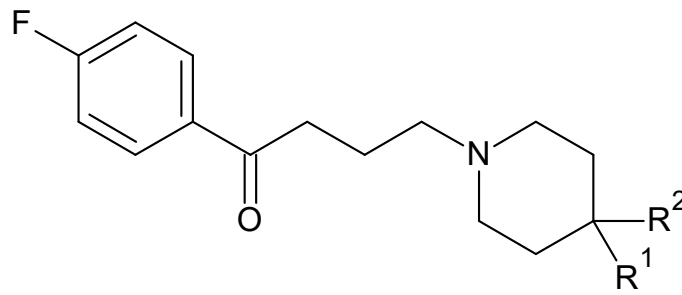

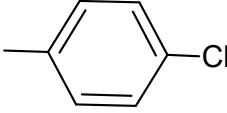
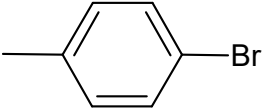
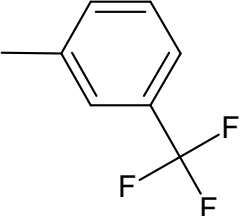
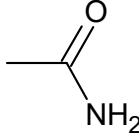
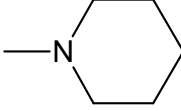
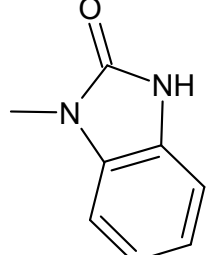
butyrofenonový
analog pethidinu
•analg. srovnatelný
s pethidinem, jiné
aktivity pod.
chlorpromazinu

haloperidol
•prototyp
butyrofenonových
antipsychotik
•10x účinnější
než
chlorpromazin

Butyrofenony

R ¹	R ²	INN	LP
OH	CH ₃	melperon	Buronil
OH		haloperidol	Haloperidol Richter
OH		bromperidol	
OH		trifluorperidol	
		pipamperon	
H		benperidol	

Metabolismus haloperidolu

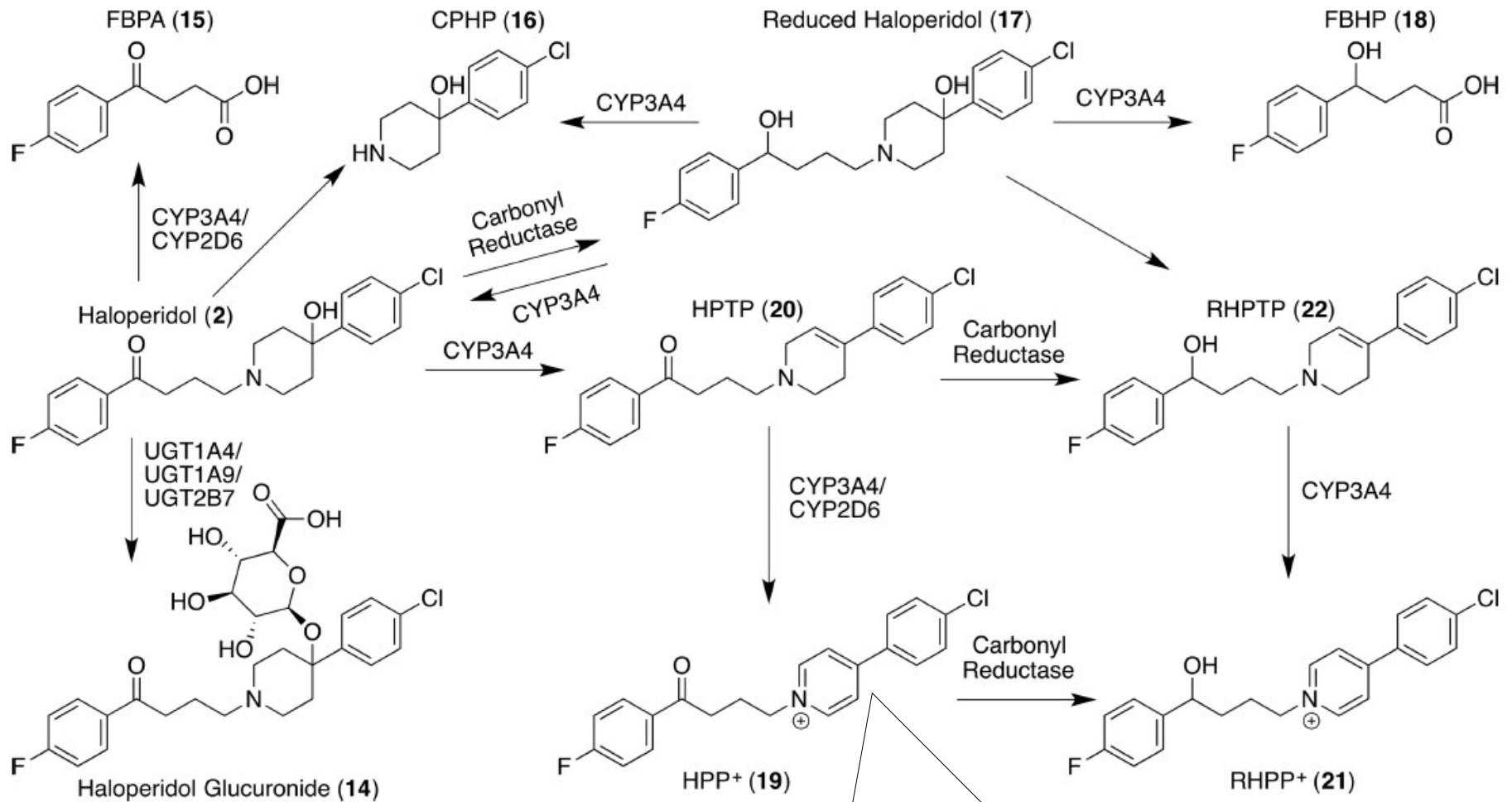
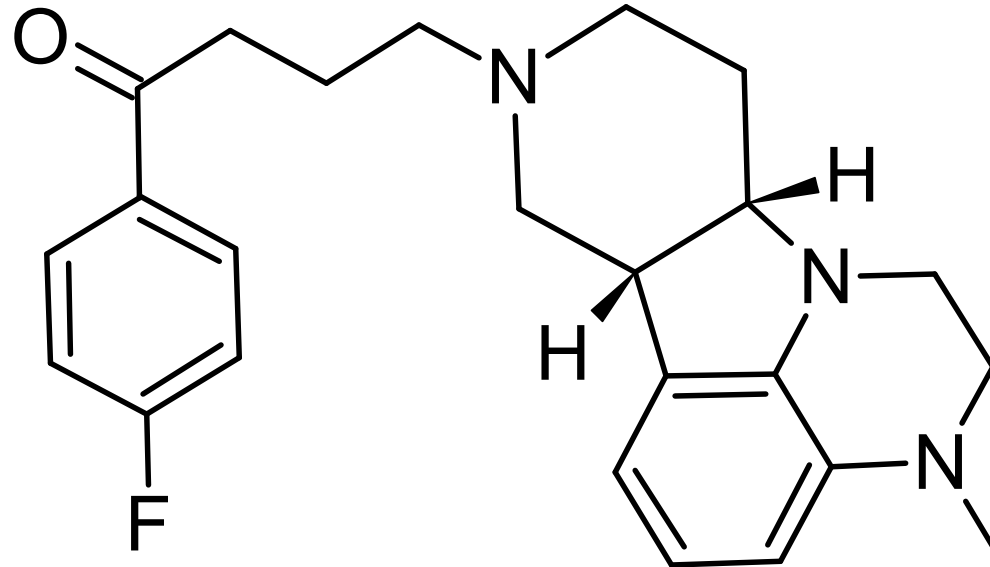

Figure 3. Structures of metabolites of haloperidol (2).

Pravděpodobně způsobuje parkinsonský syndrom

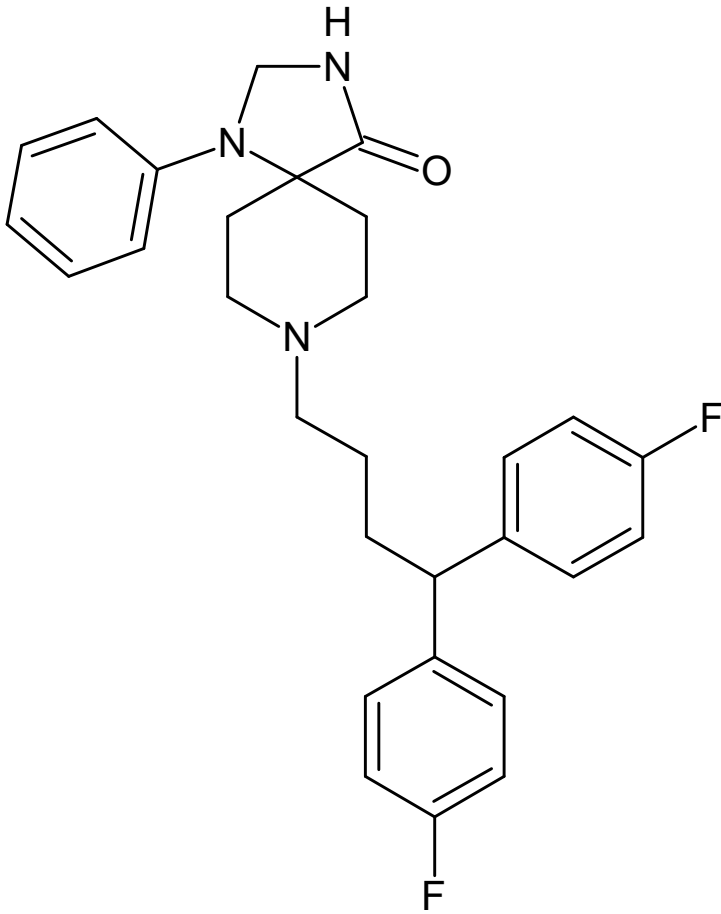

lumateperon

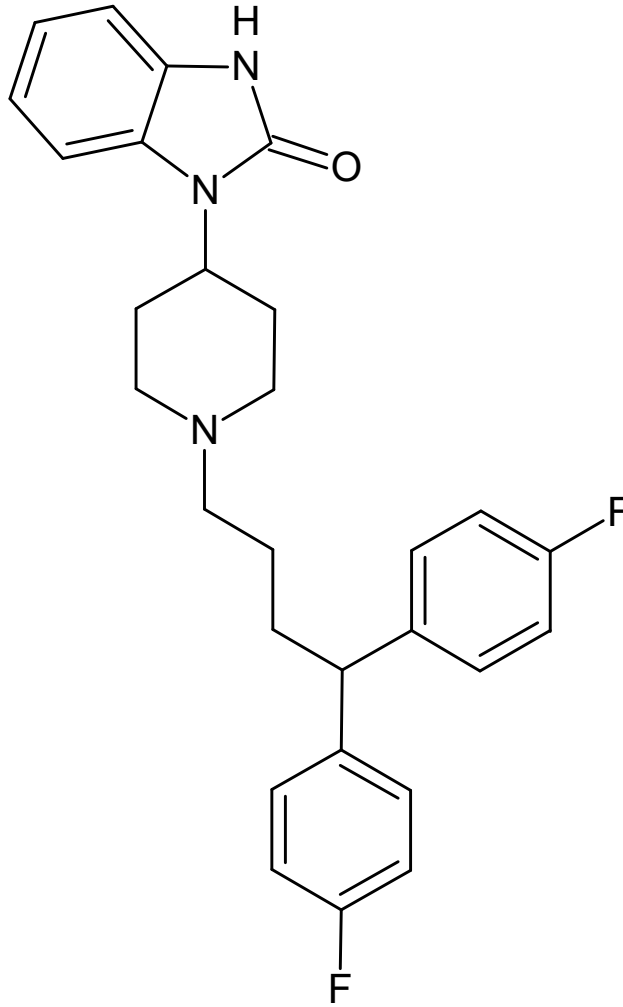
syn. ITI-007

- Caplyta® cps. (reg. USA)
- indikace: schizofrenie u dospělých
- antagonista 5HT_{2a}
- parciální agonista na presynaptickém D₂
- antagonista na postsynaptickém D₂
- blokátor transportu 5HT
- glutamátový receptor
- nízká afinita k α_{1a} a α_{1b} , 5HT_{2c} a D₄
- na M se neváže
- dobré výsledky v klin. studiích na schizofrenii, depresi, bipolární poruchu, poruch chování a spánku, agitovanosti u demence, autismu...

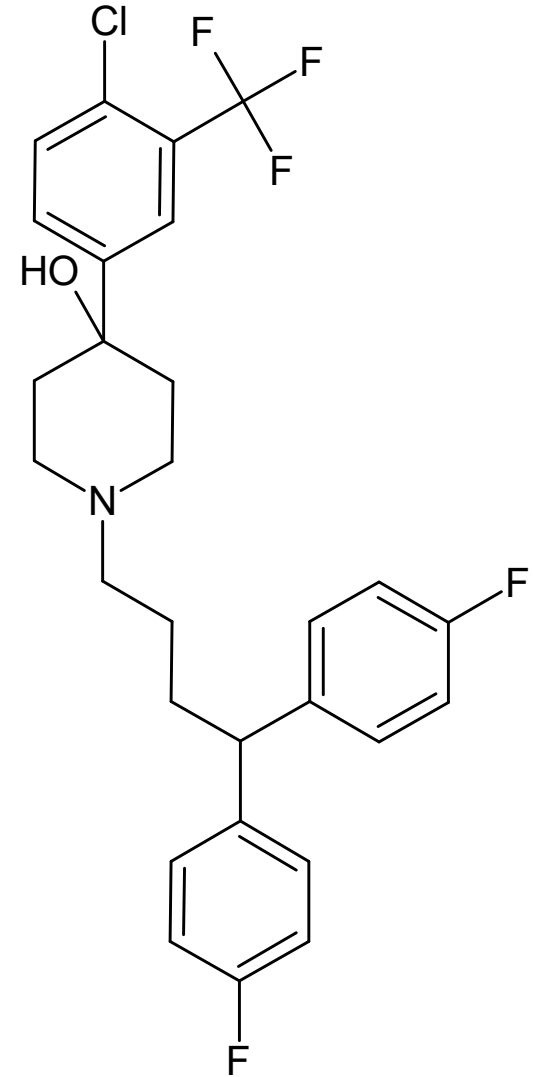
Difenylbutylpiperidiny

fluspirilen

pimozid

penfluridol

Butyrofenony a difenylbutylpiperidiny

Použití:

- léčba schizofrenie
- neuroleptanalgesie (neuroleptikum + opioidní analgetikum namísto celkové anestézie)

Nežádoucí účinky:

- podobné jako u fenothiazinů a thioxanthenů, není extrapyramidový syndrom

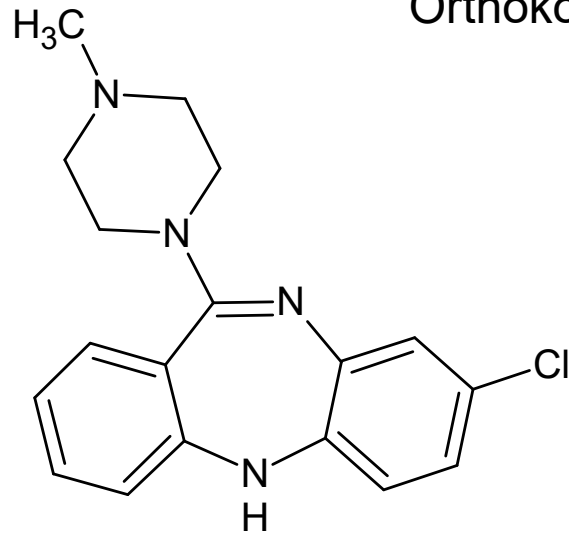
„Atypická“ neuroleptika

- kromě dopaminergního ovlivňují i serotoninergní systém

Tricyklické sloučeniny

MARTA (= multi acting receptor targeted agents)

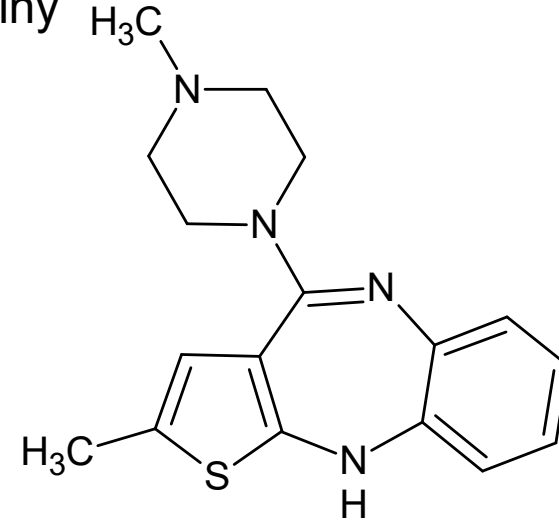
Orthokondenzované diazepiny

8-chlor-11-(4-methylpiperazin-1-yl)-5*H*-dibenz[*b,e*][1,4]diazepin

klozapin

Closapin Desitin®, Leponex®

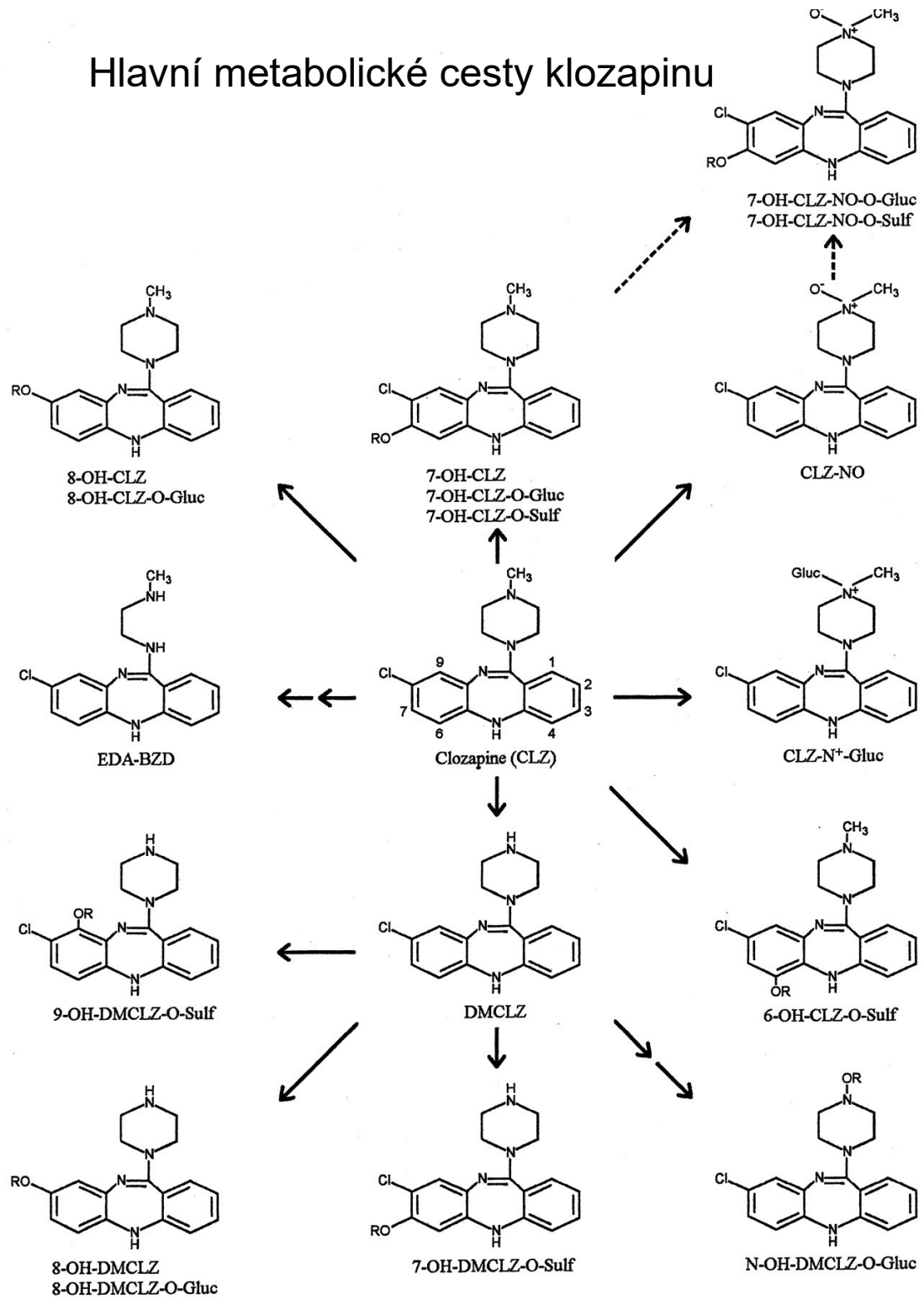
2-methyl-4-(4-methylpiperazin-1-yl)-10*H*-thieno[2,3-*b*][1,5]benzodiazepin

olanzapin

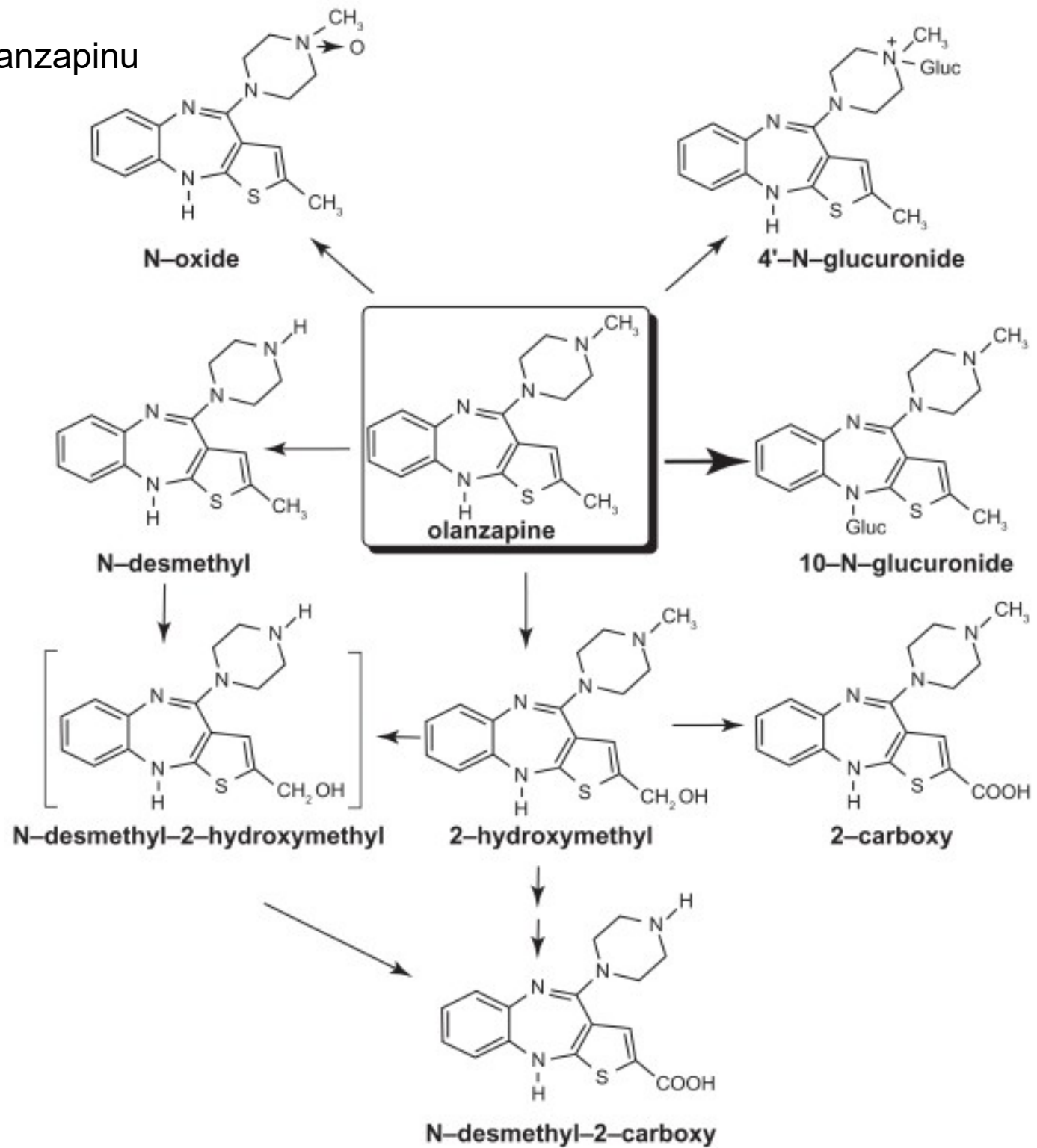
Zalasta®, Zyprexa® ...

Hlavní metabolické cesty klozapinu

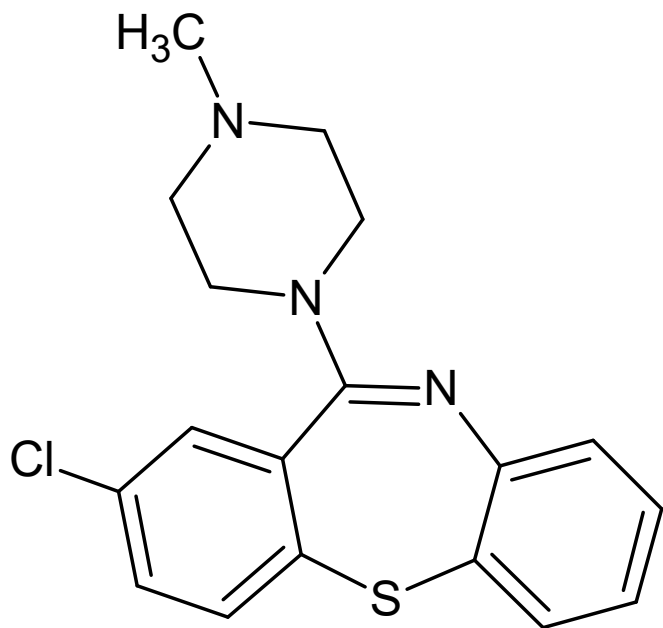

Metabolismus olanzapinu

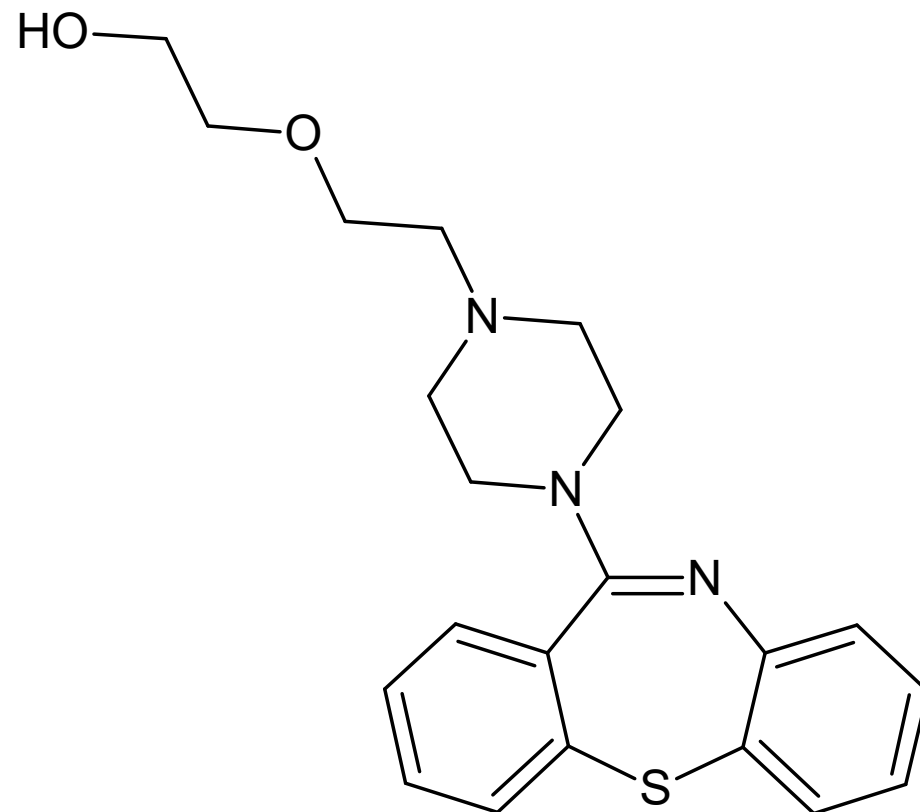

MARTA : Tricyklické sloučeniny

Orthokondenzované thiazepiny

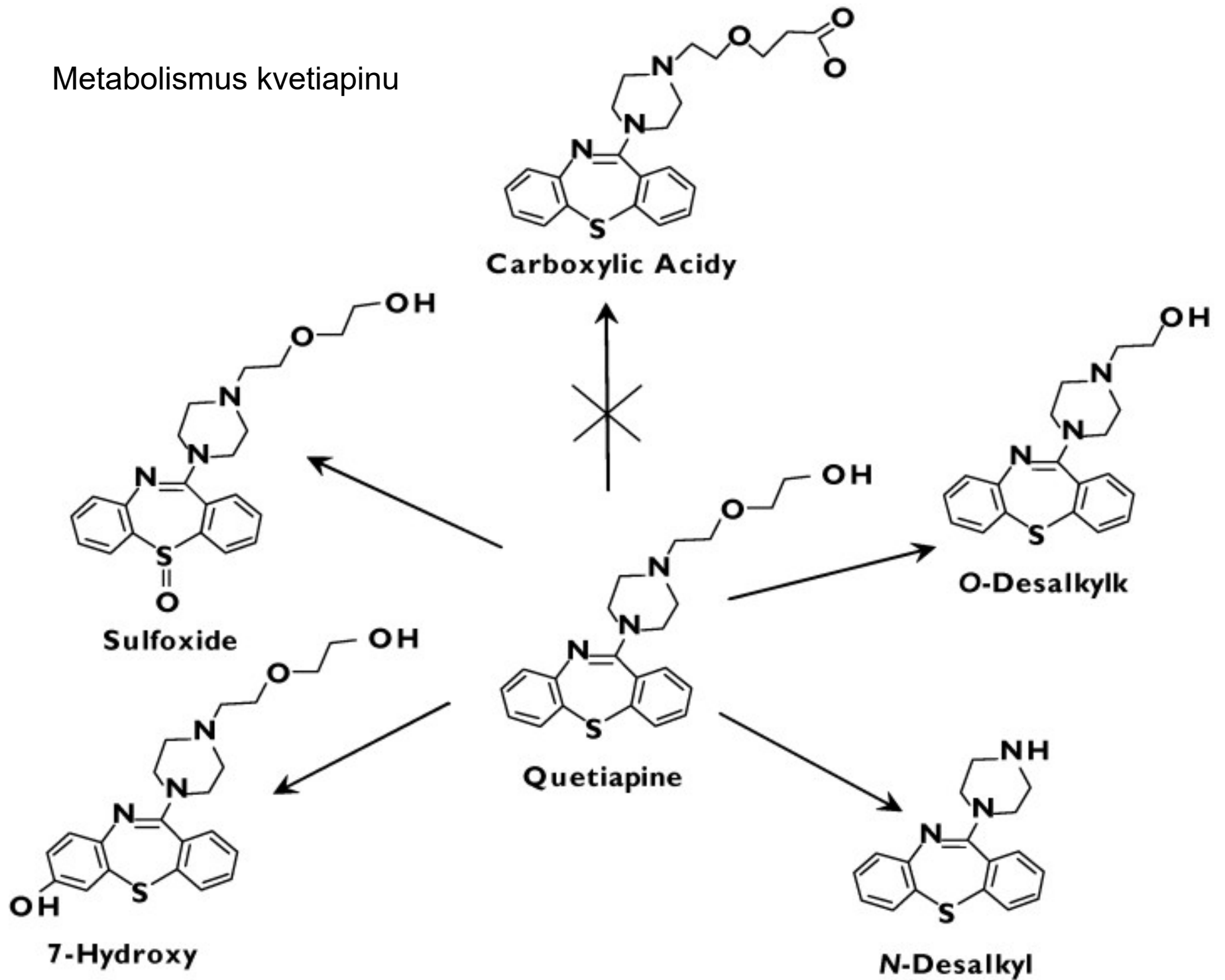
klotiapin

kvetiapin

Derin®, Uxippra® ...

Metabolismus kvetiapinu

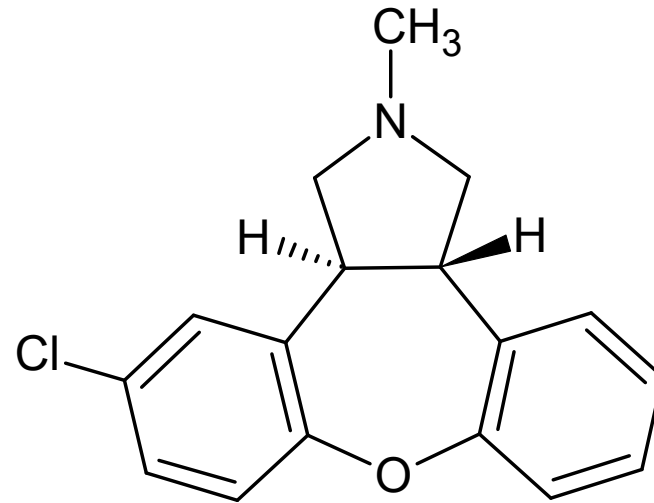
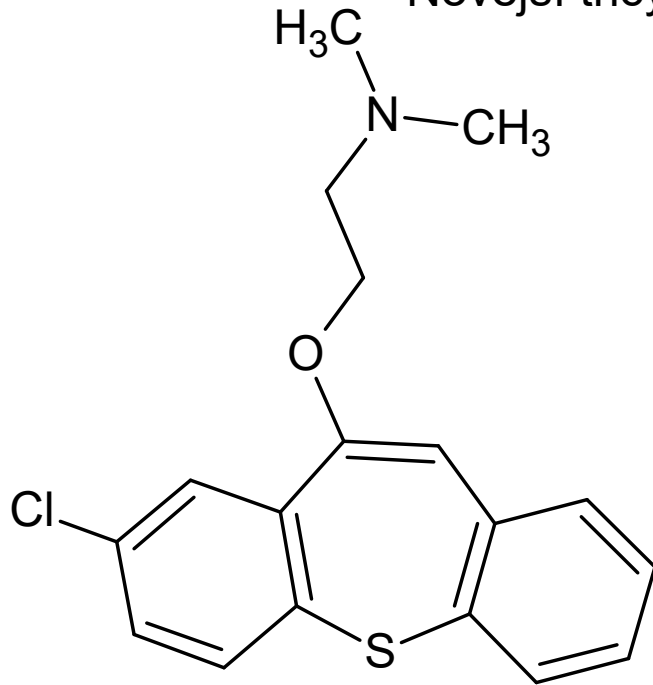
Mechanismus účinku tricyklických atyp. neuroleptik (MARTA):

- serotoninoví antagonisté na 5-HT_{2A/2C} subtypu receptorů
- silná afinita k dopaminovým receptorům, avšak slabá k D₂

Nežádoucí účinky:

- agranulocytóza
- kardiovaskulár: ortostatická hypotenze, TdP dysrytmie

Novější tricyklické a tetracyklické sloučeniny

zotepin

Zoleptil® *tbl. obd.*

- blokáda D₁ a D₂
- vazba na 5-HT_{2A}, 5-HT_{2C}, 5-HT₆ a 5-HT₇, α₁, H₁ (antagonismus)
- blokuje reuptake NA
- indikace: schizofrenie u dospělých

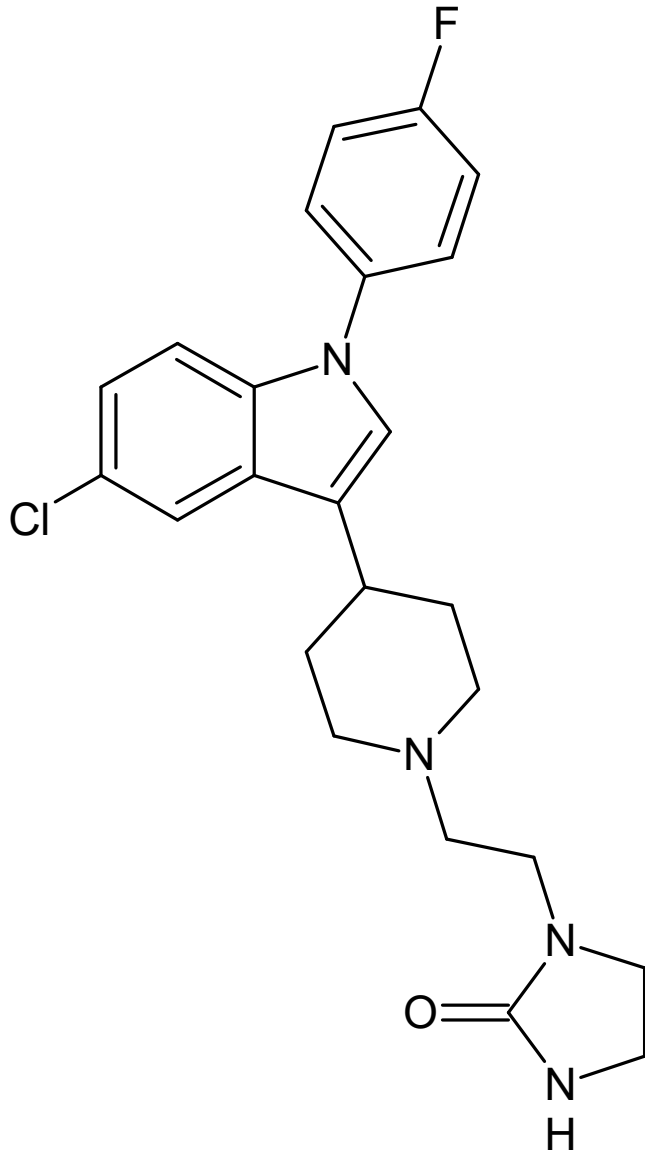
asenapin

Sycrest® *tbl. subling.*

- vysoká afinita + antagonismus 5-HT_{1A}, 5-HT_{1B}, 5-HT_{2A}, 5-HT_{2B}, 5-HT_{2C}, 5-HT₅, 5-HT₆ a 5-HT₇, D₂, D₃, D₄ a D₁, α₁, α₂, H₁
- nízká afinita + antagonismus H₂
- žádná afinita M
- indikace: manická fáze bipolární poruchy

SDA (serotonin – dopamine antagonists)

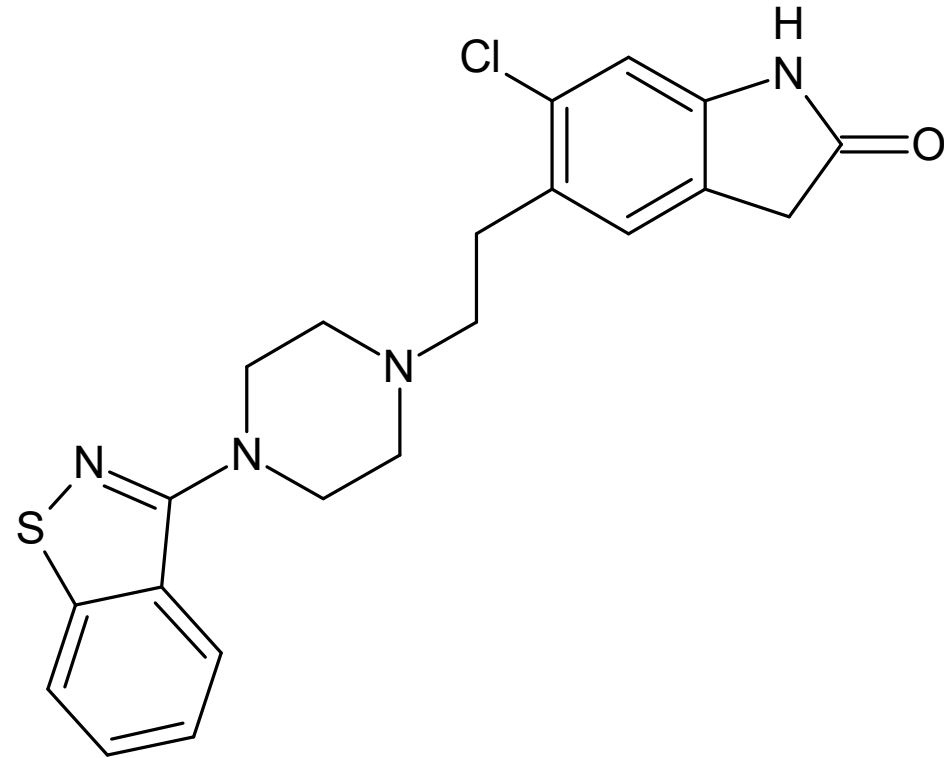
Deriváty indolu

sertindol

•antagonista 5-HT₂ a D₂-rp.

Serdolect®

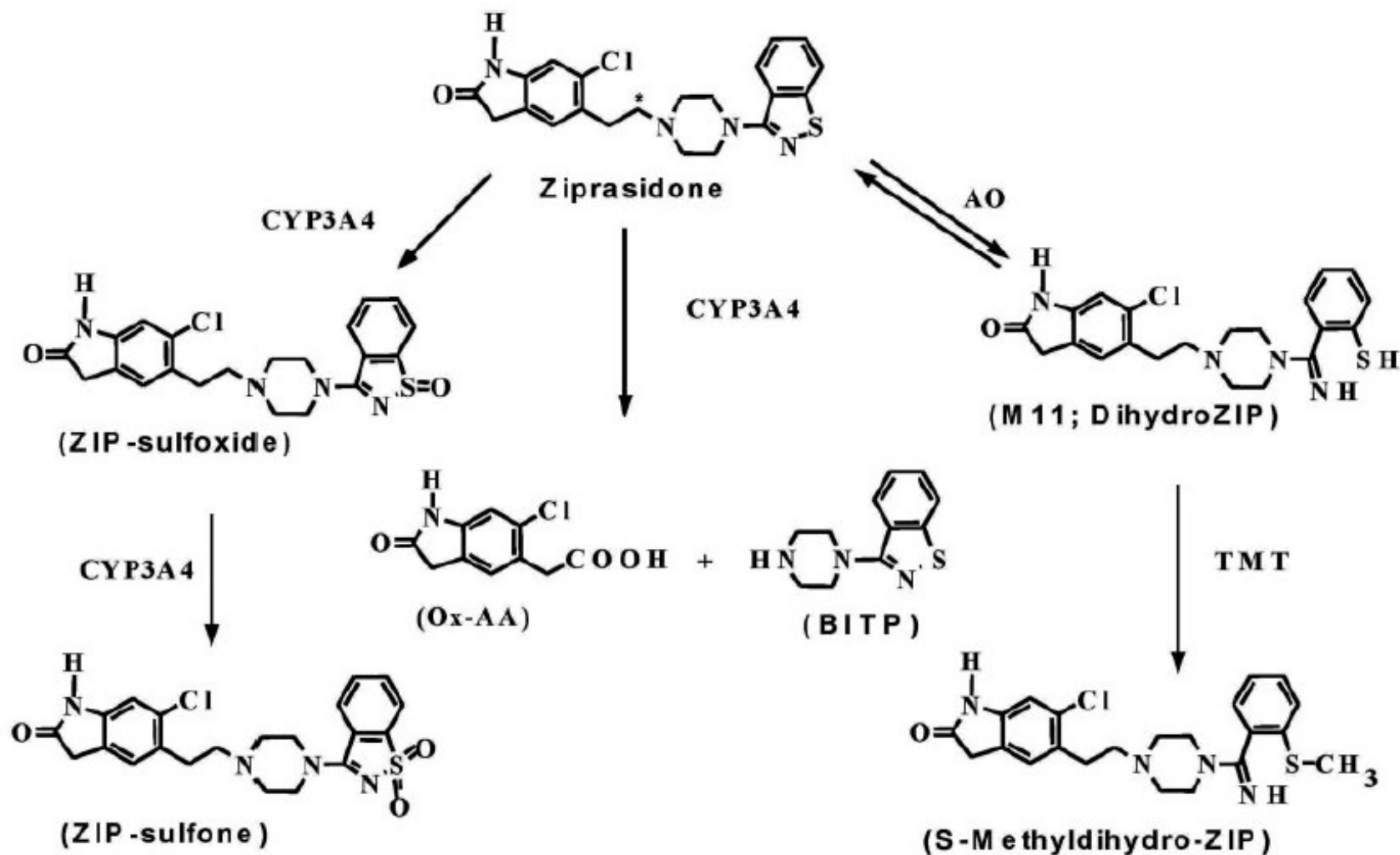
ziprasidon

•hlavně D₂-antagonista

•extrapyramidový syndrom se vyskytuje méně než u „typických“

Zeldox®, Zypsila® ...

Hlavní metabolity ziprasidonu

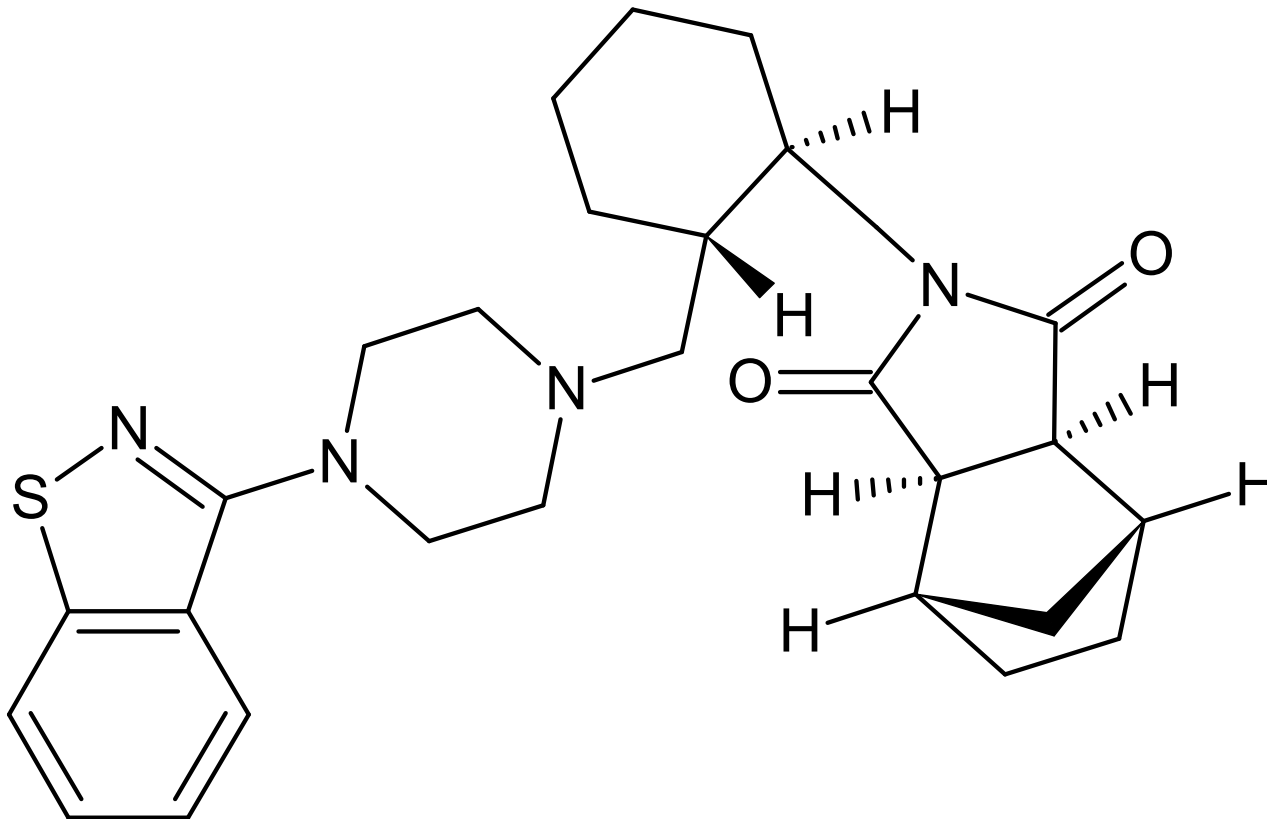

* Denotes the position of ¹⁴C label

FIG. 1. Structures of ziprasidone and its major metabolites. TMT, thiol methyltransferase.

SDA (serotonin – dopamine antagonists)

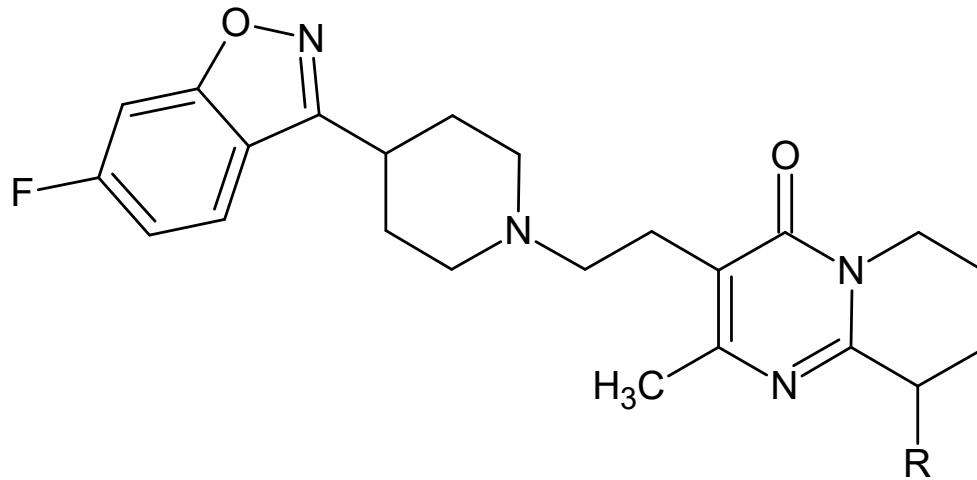

lurasidon

Latuda® tbl.

- schizofrenie u dospelých a dospívajících nad 13 let
- antagonista - silná vazba na D_2 , $5HT_{2A}$, $5HT_7$
- antagonista též α_{2a} , α_{2c}
- parciální agonista $5HT_{1A}$
- neváže se na M, H

SDA (serotonin – dopamine antagonists)
Deriváty 3-(piperidin-4-yl)benzisoxazolu

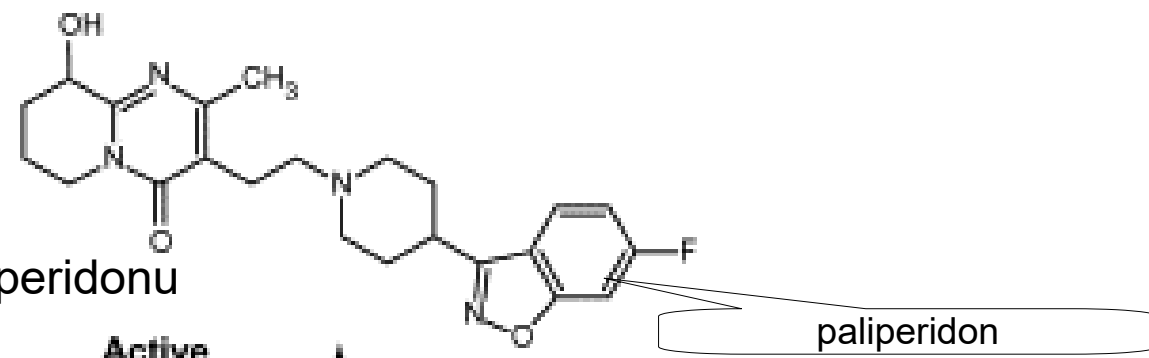

R = H   **risperidon**   Ridoner®, Rigenin® ...

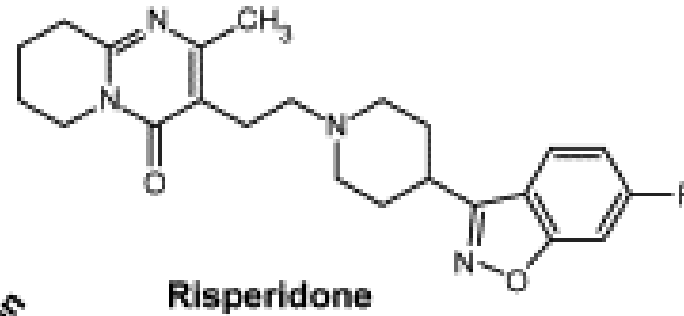
R = OH   **paliperidon**   Invega®

- selektivně blokují D₂ a 5-HT₂ receptory
- potlačují pozitivní i negativní symptomy
- NÚ & toxicita: somnolence, změny EKG, změněné vnímání

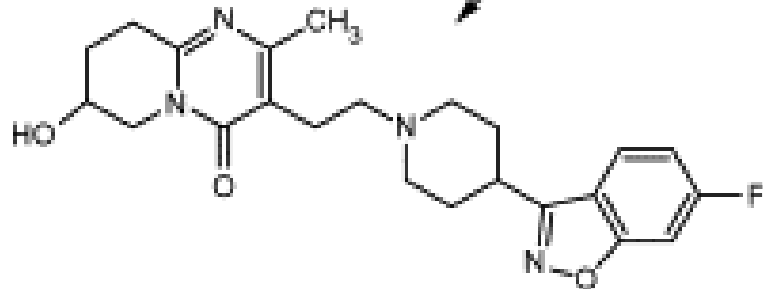
Hlavní metabolické cesty risperidonu

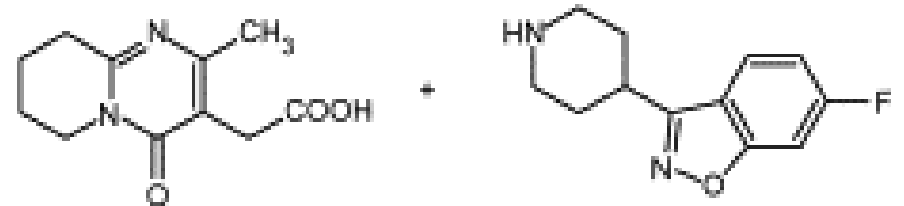
9-Hydroxylation

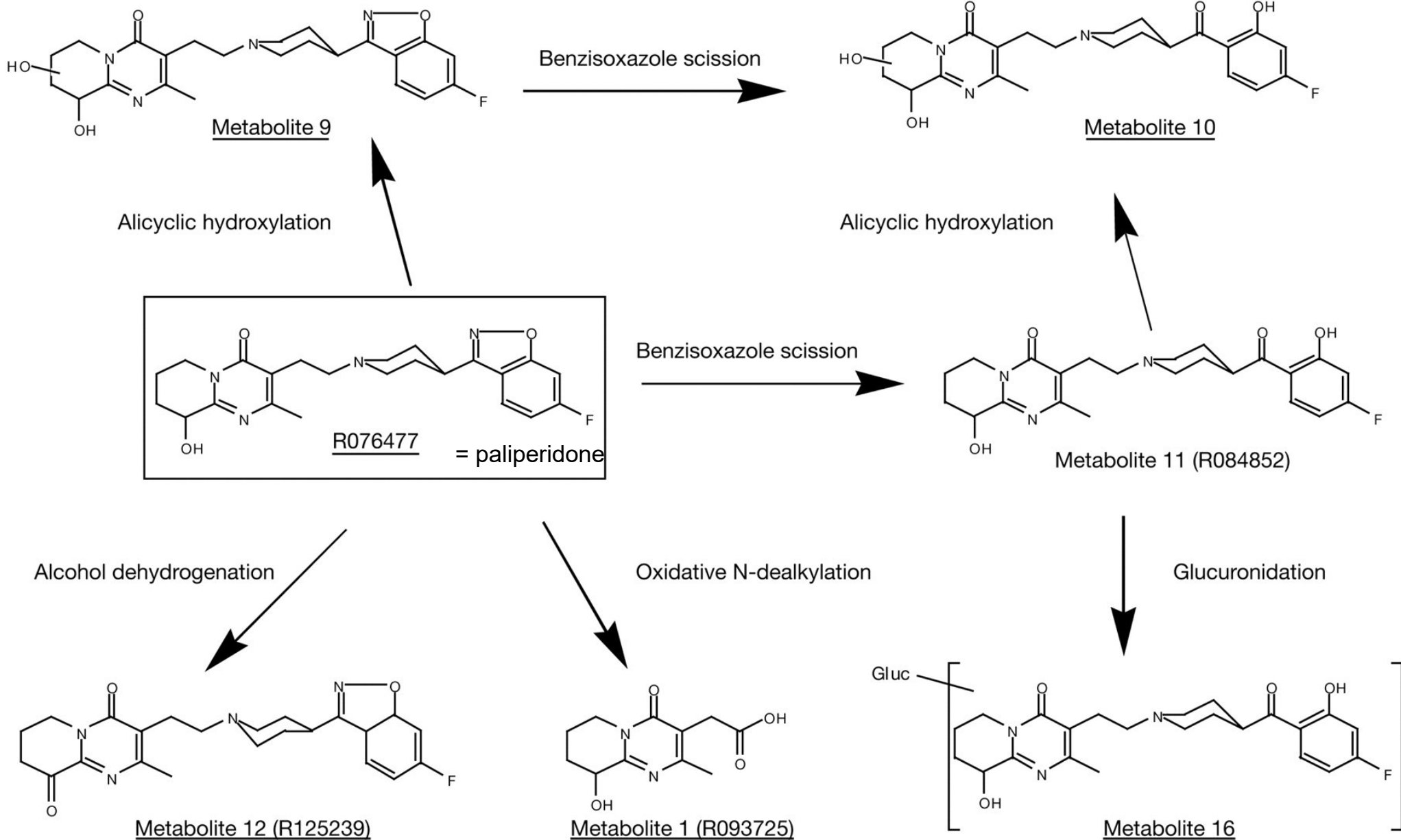
7-Hydroxylation

N-dealkylation

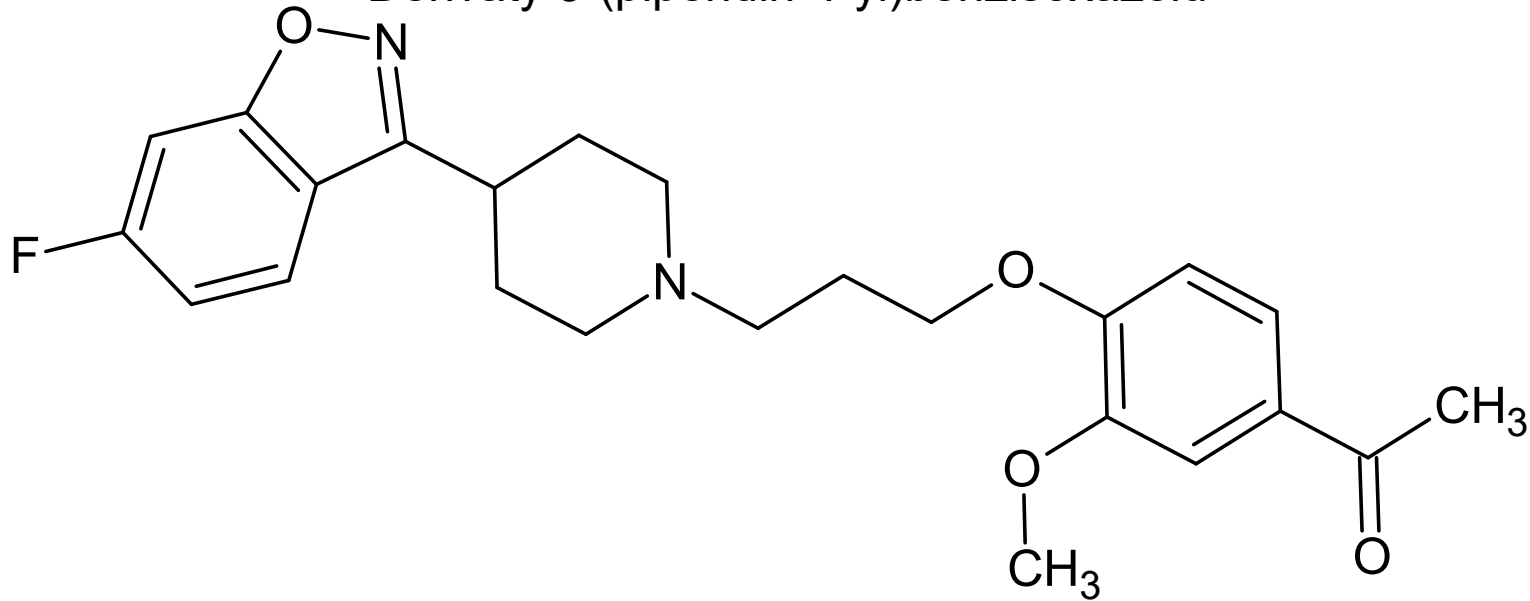

Hlavní metabolity paliperidonu

SDA (serotonin – dopamine antagonists)

Deriváty 3-(piperidin-4-yl)benzisoxazolu

iloperidon

Fanapt® (reg. USA)

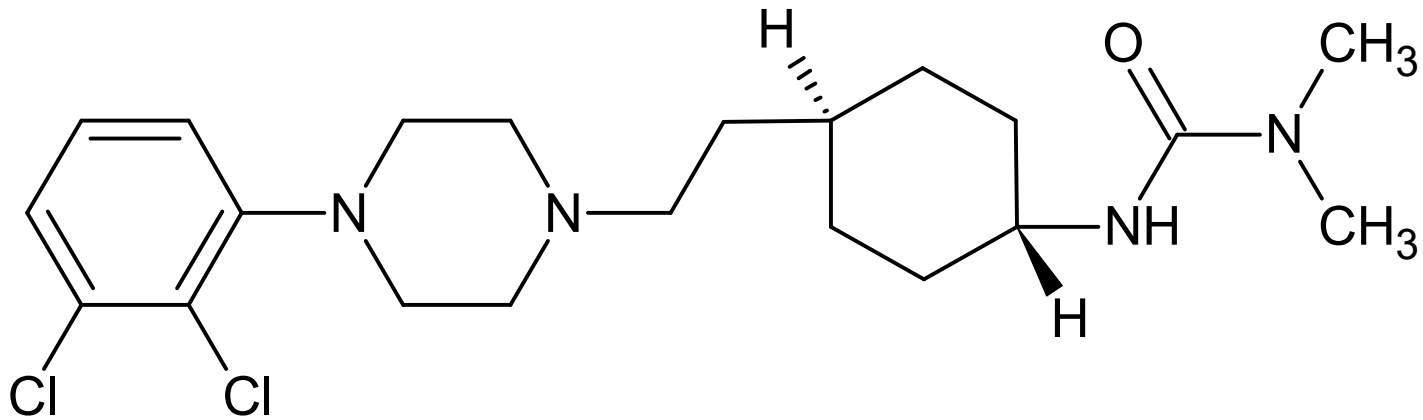
•antagonista D_2 , $5HT_{2A}$, D_3 , D_4 , $5HT_{1A}$, $5HT_6$, $5HT_7$, α_{1a} , H_1 , α_{2C}

Fanaptum® registrace v EU zamítnuta

•účinek jen „skromný“, nástup až po 2 – 3 týdnech

•kardiotoxicita – prodloužení QT intervalu – zvýšené riziko v kombinaci s inhibitory CYP3A4

Deriváty *N*-(2,3-dichlorfenyl)piperazinu

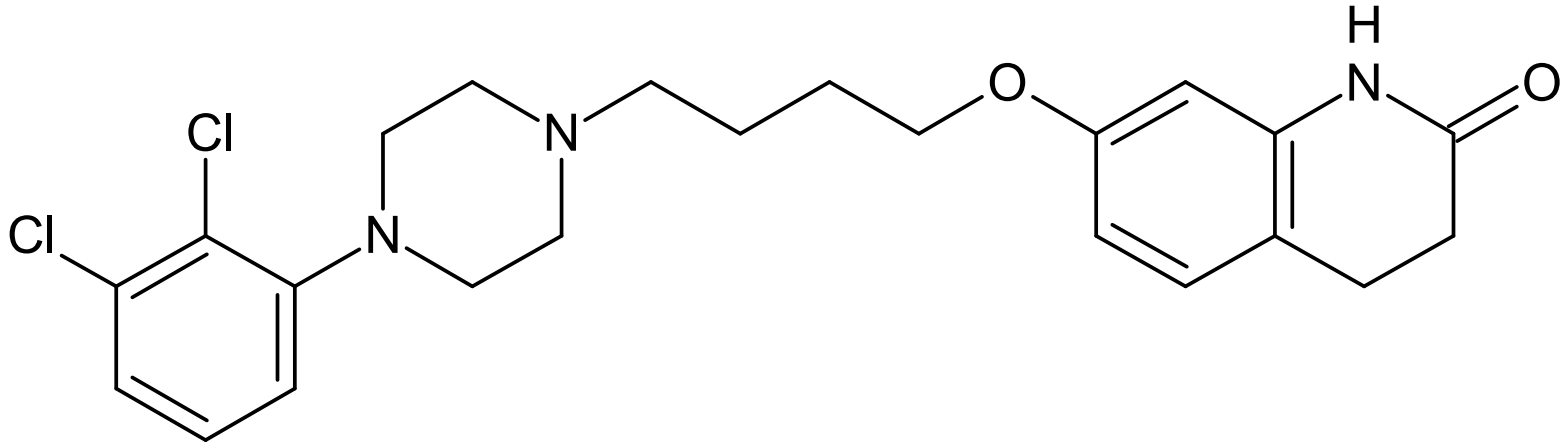
kariprazin

Reagila® cps. dur.

- schizofrenie u dospělých
- MÚ
  - není zcela objasněn
  - parciální agonista D₂, D₃, HT_{1A}
  - antagonist 5HT_{2B}, 5HT_{2A}, H₁
  - nízká afinita k α₁
  - žádná afinita k M
- desmethylované metabolity obdobně účinné

Deriváty *N*-(2,3-dichlorfenyl)piperazinu

Deriváty 7-(4-piperazinylbutoxy)chinolin-2(2*H*)-onu

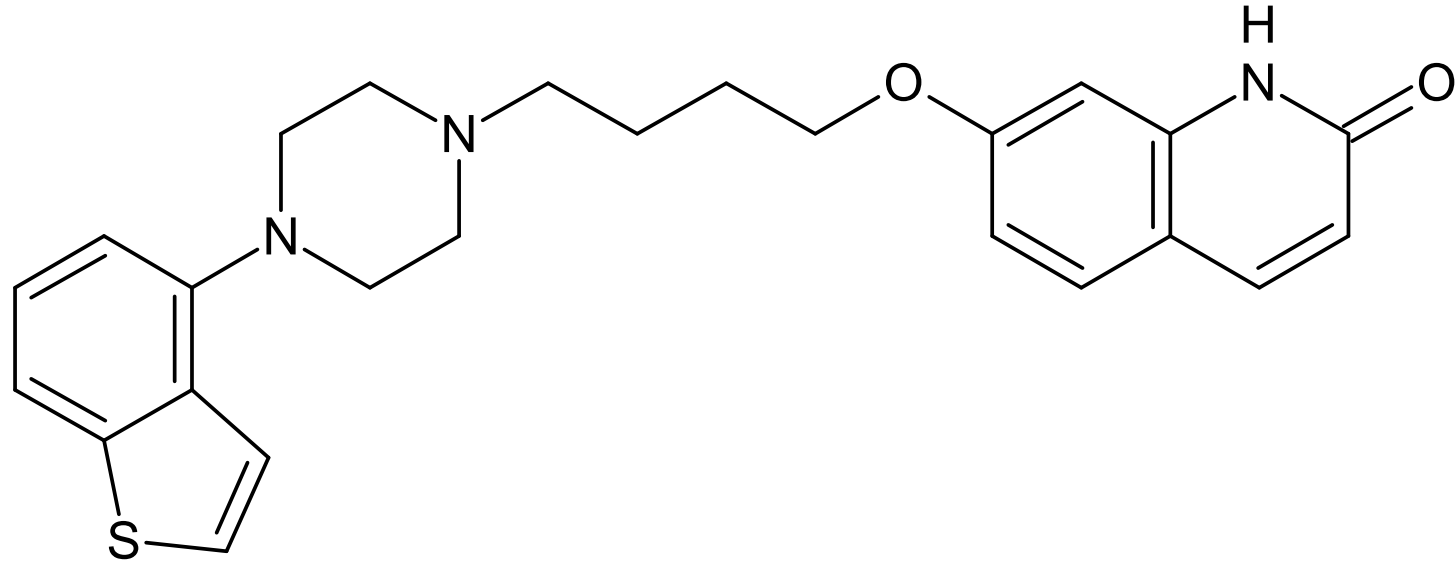

aripiprazol

Abilify® tbl.

- indikace: schizofrenie; manické epizody u bipolární poruchy
- parciální agonista 5HT_{1A}, D₂
- antagonista 5HT_{2A}
- postsynaptický antagonist D₂

Deriváty 7-(4-piperazinylbutoxy)chinolin-2(2H)-onu

brexpiprazol

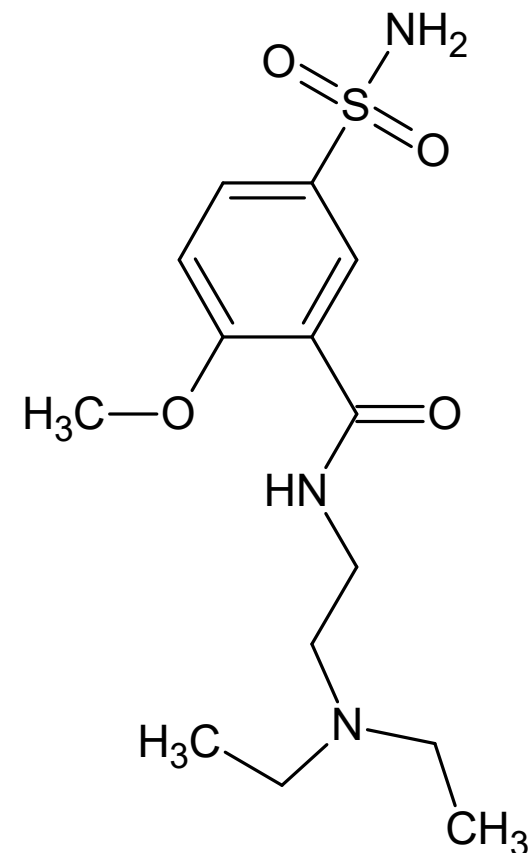
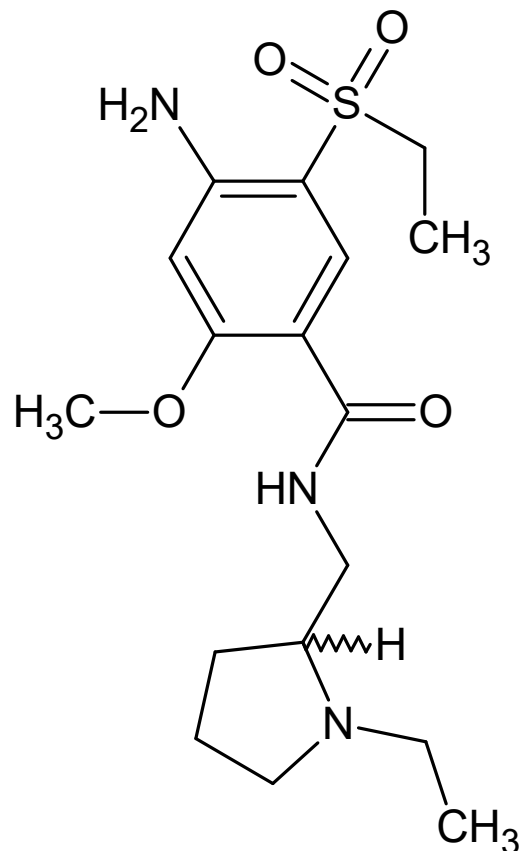
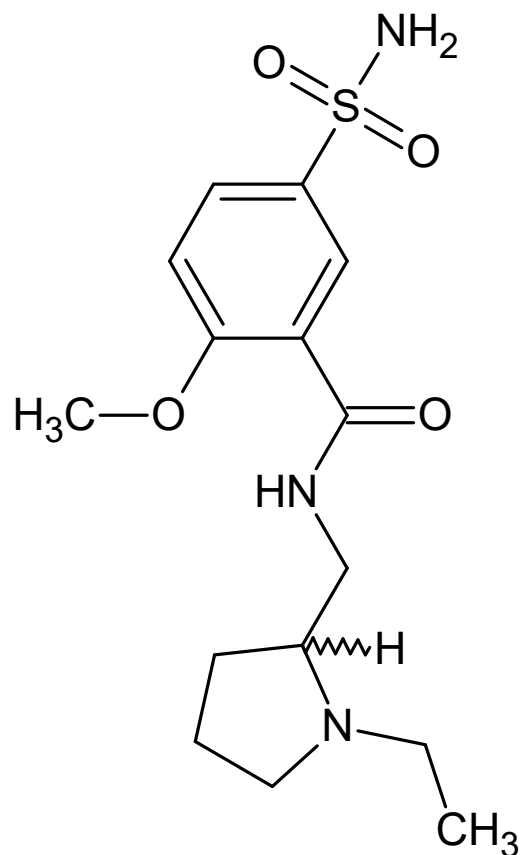
Rxulti® tbl.

- parciální agonista D_2 a $5HT_{1A}$; „modulátor serotonino-dopaminové aktivity“ (SDAM)
- schizofrenie u dospelých

Selektivní D₂/D₃ antagonisté

Deriváty benzamidů

R,S-(±): **sulpirid**

Dogmatil®, Sulpirol® ...

•selektivní antagonista D₂-receptoru

•v nižších dávkách antidepresivum -
inhibuje presynaptické D₂-rp., ve

vyšších postsynaptické

S-(-): **levosulpirid**

amisulprid

Amilia®, Deniban® ...

tiaprid

Tiupra®, Tiapridal® ...